

Osnaživanje učitelja za inkluzivno obrazovanje

Delić, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:158:108430>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-15**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

DIPLOMSKI RAD
Osnaživanje učitelja za inkluzivno obrazovanje

Ana Delić

Zagreb, rujan 2024.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad
Osnaživanje učitelja za inkluzivno obrazovanje

Ana Delić

prof. dr. sc. Zrinjka Stančić

Zagreb, rujan 2024.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala diplomski rad „Osnaživanje učitelja za inkluzivno obrazovanje“ i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada koji se temelje na drugim izvorima jasno su označeni i navedeni u popisu literature.

Ana Delić

Zagreb, rujan 2024.

ZAHVALE

Zahvaljujem svojoj mentorici prof. dr. sc. Zrinjki Stančić na uloženom trudu, korisnim i vrijednim savjetima, usmjeravanju, strpljenju, prenesenom znanju i podršci tijekom studiranja, provedbe istraživanja i izrade diplomskog rada. Veliko hvala za entuzijazam i osvještavanje važnosti stvaranja inkluzivnog društva i škola u kojima ima mjesta za sve učenike.

Zahvaljujem svim sudionicima na doprinosu u istraživanju.

Od srca zahvaljujem i mojoj obitelji na velikom strpljenju i podršci.

SAŽETAK

Osnaživanje učitelja za inkluzivno obrazovanje

Ime i prezime studentice: Ana Delić

Ime i prezime mentorice: prof.dr.sc. Zrinjka Stančić

Modul: Inkluzivna edukacija i rehabilitacija

Jedan od temelja inkluzivnog obrazovanja su učitelji i njihova inkluzivna pismenost, aktivna međusobna suradnja sa stručnim suradnicima i ostalim stručnjacima uključenima u rad s učenicima (liječnik školske medicine, edukacijski rehabilitator, socijalni radnik, psiholog, psihijatar i ostali). U tu suradnju važno je uključiti i samog učenika te njegove roditelje i vršnjake. Učitelji imaju veliku ulogu u inkluzivnom procesu. Svojim znanjima, vještinama, kompetencijama i stavovima mogu doprinijeti napretku učenika s teškoćama u razvoju. Učiteljima za osnaživanje u stvaranju inkluzivne klime u školi mogu pomoći Smjernice za rad s učenicima s teškoćama. U ovom diplomskom radu bit će prikazani stavovi učitelja prema Smjernicama, poznavanje smjernica, iskustvo primjene u radu s učenicima s teškoćama, prijedlozi učitelja za unaprjeđenje Smjernica te oblika i tema edukacija. Podaci o navedenom prikupit će se uz pomoć Anketnog upitnika u kojem će sudjelovati učitelji i stručni suradnici jedne osnovne škole u Zagrebu.

Ključne riječi: inkluzivno obrazovanje, inkluzivna pismenost, osnaživanje učitelja, učenici s teškoćama u razvoju, Smjernice

ABSTRACT

Empowering teachers for inclusive education

Student: Ana Delić

Mentor: prof. dr. sc. Zrinjka Stančić

Module: Inclusive Education and Rehabilitation

One of the foundations of inclusive education is teachers and their inclusive literacy, active mutual cooperation with professional associates and other experts involved in working with students (school medicine doctor, educational rehabilitator, social worker, psychologist, psychiatrist and others). In this cooperation, it is important to include the student himself, his parents and peers. Teachers have a big role in the inclusive process. With their knowledge, skills, competences and attitudes, they can contribute to the progress of students with developmental disabilities. The Guidelines for working with Students with Disabilities can help empowerment teachers create an inclusive school climate. In this diploma thesis, teachers' attitudes towards the Guidelines, knowledge of the Guidelines, experience of application in working with students with difficulties, teacher's suggestions for improving the Guidelines and forms and topics of education will be presented. Data on the above will be collected with the help of a survey questionnaire in which teachers and professional assistants of an elementary school in Zagreb will participate.

Keywords: inclusive education, inclusive literacy, teachers empowerment, students with developmental disabilities, Guidelines

SADRŽAJ:

UVOD	1
1. Inkluzivno obrazovanje.....	2
1.1. Čimbenici koji utječu na inkluzivno obrazovanje	3
1.2. Zakonodavni okvir inkluzivnog obrazovanja	5
1.3. Temelji osnovnoškolskog obrazovanja u Republici Hrvatskoj	7
2. Učenici s teškoćama u razvoju.....	9
3. Osnaživanje učitelja za inkluzivno djelovanje.....	13
3.1. Inkluzivna pismenost – kompetencije učitelja za 21. stoljeće.....	13
3.2. Stavovi učitelja o inkluziji djece s teškoćama	14
4. Smjernice za rad s učenicima s teškoćama	17
5. Problem istraživanja.....	18
6. Cilj istraživanja i istraživačka pitanja	21
7. Metode istraživanja	22
7.1. Povod, inicijative za istraživanje	22
7.2. Uzorak ispitanika	22
7.3. Mjerni instrument	25
7.4. Način provođenja istraživanja	26
8. Rezultati istraživanja – deskriptivna statistika.....	27
9. Kvalitativna interpretacija nalaza istraživanja	33
10. Zaključna rasprava	60
11. Popis literature.....	63
12. Prilozi	70
12.1. Suglasnost za sudjelovanje učitelja i stručnih suradnika škole u istraživanju.....	70
12.2. Anketni upitnik – Osnaživanje učitelja za inkluzivno obrazovanje	72

UVOD

Tema diplomskog rada je *Oснаživanje učitelja za inkluzivno obrazovanje*. Prvo poglavlje donosi opis inkluzivnog obrazovanja, čimbenike koji utječu na inkluzivno obrazovanje, zakonodavni okvir inkluzivnog obrazovanja i temelje osnovnoškolskog obrazovanja u Republici Hrvatskoj. Inkluzivno obrazovanje pojam je koji se svakodnevno susreće u govoru o odgoju i obrazovanju. Teško je zamisliti da bi netko u suvremenom društvu javno izjavio da se protivi integraciji učenika s teškoćama u redovne škole. Međutim, često se može svjedočiti neuključivanju učenika s teškoćama u taj sustav te različitim segregacijskim oblicima uključivanja. Inkluzija je kompleksan proces koji dovodi do razvoja novih područja profesionalnog obrazovanja i istraživanja jer zahtijeva specijalizirane vještine i nove načine razmišljanja (Igrić, 2015a). U drugom se poglavlju navodi tko su sve učenici s teškoćama i donosi se opis njihove razvojne osobitosti. Treće poglavlje „Osnaživanje učitelja za inkluzivno obrazovanje“ definira inkluzivnu pismenost kao skup neophodnih kompetencija učitelja 21. stoljeća za poučavanje djece s teškoćama u razvoju te prikazuje stavove učitelja o inkluziji djece s teškoćama. Nakon toga slijedi poglavlje o Smjernicama za rad s učenicima s teškoćama (u daljnjem tekstu: Smjernice) koje su jedan od temelja istraživanja u diplomskom radu. Cilj ovog istraživanja je ispitati koji čimbenici pozitivno utječu na osnaživanje učitelja za inkluzivno obrazovanje u jednoj zagrebačkoj osnovnoj školi iz perspektive učitelja i stručnih suradnika. Tema istraživanja je osnaživanje učitelja i utjecaj Smjernica na inkluzivno obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju. Istraživački problem ovog rada usmjeren je na učiteljska uvjerenja o inkluzivnom obrazovanju te njihovom osobnom doprinosu razvoju svih učenika u inkluzivnoj školi. Metoda prikupljanja podataka koja odgovara na istraživačke interese je Anketni upitnik o poznavanju i primjeni Smjernica za rad s učenicima s teškoćama u razvoju. Učitelji su imali izbor hoće li Upitnik ispunjavati online ili metodom olovka papir. Za ovo kombinirano kvalitativno i kvantitativno istraživanje korišteno je namjerno neprobabilističko uzorkovanje pri odabiru sudionika istraživanja. Kriteriji istraživanja bili su da su sudionici zaposleni u odabranoj školi kao učitelji ili stručni suradnici. U istraživanju je sudjelovalo 32 ispitanika, 29 ženskog spola i 3 muškog spola različite dobi i godina radnog iskustva. Od ukupnog broja ispitanika, svi su bili učitelji/učiteljice osim jednog stručnog suradnika/stručne suradnice. Istraživanje se temelji na već provedenom istraživanju za potrebe diplomskog rada studentice Škvorc (2023).

1. Inkluzivno obrazovanje

Proces učenja i poučavanja je izazov, umijeće i velika odgovornost. Kako bi učenje bilo usmjereno na učenika, potrebno je uzeti u obzir različitosti njihovih potreba, sposobnosti, interesa i motivacije za učenjem te započeti opažanjem i procjenom njihovih znanja prilikom dočaravanja predmeta učenja. Osobine učitelja, akademska i stručna kompetentnost te njihova motiviranost za poučavanjem utječu na učinkovitost pripremanja, kreiranja i vođenja nastavnog procesa. Važno je da nastava bude smislena, zanimljiva, dinamična i usmjerena na učenike, njihova prethodno stečena znanja, iskustva, stilove i strategije učenja. Učenici će uspješnije učiti ako se proces učenja odvija u pozitivnom okruženju u kojem ih učitelji ohrabruju i pružaju potrebnu podršku. Osim izmjene različitih aktivnosti, za vrijeme procesa učenja i poučavanja važno je uključiti aktivnosti koje otvaraju mogućnosti za promišljanje i istraživanje naučenog te za samovrednovanje. Važno je istaknuti da se svrha procesa učenja, poučavanja i vrednovanja ostvaruje samo ukoliko svi učenici napreduju, u skladu s njihovim potencijalima (Češi i Ivančić, 2019).

Kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj, društvo postaje sve raznolikije. U hrvatskim školama nalaze se učenici različitih sposobnosti te se učitelji nalaze pred različitim izazovima i imaju veliku ulogu i odgovornost u vođenju razreda. Važno je osvijestiti činjenicu da svaki učenik ima pravo na obrazovanje i podršku koji odgovaraju njegovim sposobnostima te svakodnevnom funkcioniranju (Igrić, Cvitković i Wagner Jakab, 2009; Igrić, 2015a). Posljednjih godina inkluzija je postala važna tema u cijelom svijetu, a posebno u obrazovnom kontekstu. U odgojno-obrazovnom sustavu škole pokušavaju odgovoriti na individualne potrebe svih učenika tako što omogućavaju primjerene nastavne procese, sredstva i resurse (Sebba i Sachdev, 1997; Bouillet, 2010; Kudek Mirošević i Jurčević Lozančić, 2014). Inkluzivne škole podrazumijevaju uvažavanje različitosti svih učenika uključenih u obrazovanje (Booth i Ainscow, 2002; Ivančić i Stančić, 2013). Cilj inkluzivnog obrazovanja nije samo poučavanje akademskog sadržaja, već i poticanje socio-emocionalnog razvoja i društvenog sudjelovanja (Koster i sur., 2010, prema Urton, Wilbert, Krull i Hennemann, 2023). Model inkluzije donosi ideju da teškoće u razvoju ne treba negirati, ali da one ne umanjuju vrijednost učenika (Igrić i sur., 2009, prema Ivančić i Stančić, 2013). Inkluzija se ostvaruje kroz interakciju obiteljskih, školskih i socijalnih procesa te onih koji se odvijaju u zajednici (Ivančić i Stančić, 2013).

Iako tijekom posljednja dva desetljeća ideja inkluzije postupno donosi promjene u školske sustave i obrazovne politike, još uvijek postoje izazovi u definiranju i razumijevanju inkluzivnog procesa. Pojam koji se najuže povezuje s idejom inkluzije je pripadnost, ali ih je

ipak potrebno razlikovati. Pripadnost se odnosi na mnoga različita interpersonalna i grupna ponašanja uključujući iniciranje i održavanje društvenog kontakta među ljudima i uspostavljanje povezanosti. Povezana je s osnovnim ljudskim funkcioniranjem i kreira iskustvo zajedničkog grupnog identiteta te daje odgovore na temeljna ljudska pitanja o bitku. Inkluzija predstavlja složeni oblik pripadanja koji uključuje različitosti, evaluacijske društvene kategorizacije te reguliranje bliskosti i udaljenosti. Različitost je prvi proces koji jasno pokazuje razliku između pripadanja i inkluzije te se povezuje s procesom inkluzivnog obrazovanja. Potreba za pripadanjem i osjećaj pripadnosti intimni su prirodni procesi u kojima ljudi razvijaju bliskost najčešće s ljudima koji su im slični i poznati, dok inkluzija predstavlja proces u kojem su različitosti uokvirene u društveno okruženje u kojem se očekuje da surađuju s ciljem postizanja prosperiteta i sklada. Inkluzija i pripadnost razlikuju se i zbog sklonosti ljudi opažanju, procjenjivanju i grupiranju prema nekoj od društvenih kategorija (mjesto rođenja, etnička pripadnost, dob, boja kože, nacionalnost, spol, vještine, interesi, posao, vjersko uvjerenje, fizičke karakteristike i ostalo). Društvene kategorije imaju jaku evaluacijsku komponentu te ljudi imaju tendenciju stalno procjenjivati sličnosti između sebe i drugih pojedinaca u njihovoj neposrednoj okolini i pridavati vrijednost takvoj usporedbi. Ovaj proces tako ograničava pripadanje. Treći proces koji pokazuje razliku između inkluzije i pripadanja je ljudska sklonost traženja blizine, ali i snažna potreba za održavanjem određene razine distance kada su individualnost i identitet ugroženi (Kovač i Vaala, 2019). Dakle, iako pripadanje, društvene kategorije i sklonost blizini predstavljaju važan dio inkluzije, postoje i dodatni procesi koje treba uzeti u obzir pri definiranju inkluzije: čimbenici koji utječu na inkluzivno obrazovanje, zakonodavni okvir inkluzivnog obrazovanja i postavljeni temelji osnovnoškolskog obrazovanja u Republici Hrvatskoj.

1.1. Čimbenici koji utječu na inkluzivno obrazovanje

Više je čimbenika koji utječu na inkluzivno obrazovanje. To su svakako učitelji, edukacijski rehabilitatori i ostali stručni suradnici, sami učenici, roditelji, ali i svi oni čimbenici koji učenicima s teškoćama pružaju podršku u odgojno obrazovnom procesu, kao na primjer, inkluzivna kvaliteta obrazovanja, mobilni stručni timovi, pomoćnici u nastavi, Smjernice za rad s učenicima s teškoćama, kvalitetni individualizirani kurikulumi, metodičko-didaktički materijali i asistivna tehnologija. Inkluzivna kultura obrazovanja može se promatrati i kroz inkluzivni etos, inkluzivnu orijentaciju i inkluzivno djelovanje (Ivančić i Stančić, 2013; Ivančić i Stančić, 2015). Inkluzivna kultura obrazovanja s razvijenim etosom očituje se u primjenama strategija koje učenicima s teškoćama u razvoju omogućavaju uključivanje u redoviti sustav

odgoja i obrazovanja te aktivno sudjelovanje u njemu. Školski etos unutar inkluzivne kulture može se dakle promatrati kroz prihvaćenost i podržavajuću okolinu i podržavajuće međusobne odnose. Aspekt prihvaćenosti i podržavajuće okoline podrazumijeva da će se učenici u školi tolerancije na različitosti osjećati sigurno i prihvaćeno te da će razvijati svoje potencijale. Aspekt podržavajućih međusobnih odnosa podrazumijeva bliske pozitivne odnose između učitelja i učenika, a u tome su značajni stavovi učitelja, vršnjaka, ali i stavovi roditelja, kako onih djece s teškoćama u razvoju, tako i roditelja njihovih vršnjaka (Ivančić i Stančić, 2013). Odrasnost inkluzivne kulture škole je i inkluzivna orijentacija, što podrazumijeva jasno određenu društveno-političku inkluzivnu orijentaciju s postavljenim zajedničkim inkluzivnim sustavima vrijednosti. Društveno-politička inkluzivna orijentacija ostvaruje se kroz usvojene dokumente, društveno djelovanje i obrazovanje (Ivančić i Stančić, 2013). Više podataka o tome nalazi se u poglavlju ovoga diplomskog rada koji govori o zakonodavnom okviru inkluzivnog obrazovanja. Inkluzivna društveno-politička orijentacija uključuje i inkluzivno rukovođenje školama. Provedena istraživanja u svijetu pokazuju da stavovi ravnatelja škola i njihova potpora inkluziji utječu na stavove učitelja i inkluzivnu klimu škola (Larivee i Cook, 1979, prema Kiš-Glavaš, Ljubić i Jelić, 2003). Za inkluzivnu kulturu škole, osim inkluzivnog etosa i inkluzivne orijentacije, važno je i inkluzivno djelovanje koje kroz raznovrsne obrazovne aktivnosti i socijalne odnose omogućavaju stjecanje raznolikih socijalnih iskustava učenika, a može se promatrati kroz razlikovno poučavanje, inkluzivnu potporu školi te kroz resurse za inkluzivno djelovanje. Razlikovno poučavanje podrazumijeva izradu kvalitetnog individualnog kurikuluma na temelju primjerenog programa školovanja. Prve smjernice za izradu Individualiziranog odgojno-obrazovnog programa u Hrvatskoj izradile su autorice Ivančić i Stančić devedesetih godina prošlog stoljeća (Ivančić i Stančić, 2008, prema Ivančić i Stančić, 2013). Navedeni individualizirani program uključivao je individualni plan procjene, planiranje usmjereno na individualnu podršku, vrednovanje i ocjenjivanje postignuća učenika (Ivančić i Stančić, 2008, prema Ivančić i Stančić, 2013).

Osim navedenog, čimbenici koji pozitivno doprinose inkluzivnom djelovanju škole prema istraživanjima provedenim u Hrvatskoj su programi podrške mobilnog stručnog tima i pomoćnika u nastavi (Igrić, Kobetić i Lisak, 2008; Ivančić i Stančić, 2013). Navedeni čimbenici svoje uporište u Hrvatskoj imaju u Državnom pedagoškom standardu osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (2008) i Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama (2008) te u njihovim izmjenama i dopunama. U srpnju 2024. na snagu je stupio i novi Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima, NN 85/2024-1482 (MZOM, 2024a) kojim su definirani načini uključivanja, način i sadržaj osposobljavanja i

obavljanja poslova pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika u školama te uvjeti koje moraju ispunjavati. Definiran je i postupak koji služi za ostvarivanje prava učenika s teškoćama u razvoju na podršku pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika. Važno je i spomenuti novi Pravilnik o pedagoškoj dokumentaciji i evidenciji te javnim ispravama u školskim ustanovama, NN 98/2024-1747 (MZOM, 2024b).

Na kvalitetu inkluzije utječu i materijalno-organizacijski i stručni resursi. Istraživanja pokazuju da su učitelji nezadovoljni uvjetima rada jer iako podržavaju integraciju, nisu adekvatno pripremljeni za rad s učenicima s teškoćama. Nedostaju im nastavna pomagala i didaktički materijali, primjereni udžbenici i radni materijali te adekvatno stručno usavršavanje (Dulčić i Bakota, 2008; Ivančić i Stančić, 2013). Na stavove učitelja prema inkluziji posebno utječu inkluzivna educiranost te edukacijsko-rehabilitacijska potpora u radu (Kiš-Glavaš, 1999., Stančić i sur., 2011, prema Ivančić i Stančić, 2013). Istraživanja pokazuju da mnogi učitelji iskazuju visoku razinu vjerovanja u tradicionalnu akademsku selekciju kao preferirani model obrazovanja (Lambe i Bones, 2006, prema Bouillet i Bukvić, 2015). Iako učenici s teškoćama u razvoju imaju sve više prilika pohađati redovne škole (Schell, Dignath, Kleen, John i Kunter, 2024), mnogi autori upozoravaju na to da su europski obrazovni sustavi usmjereni više prema razrađivanju različitih segregacijskih struktura i mehanizama unutar redovnih škola, umjesto razvoju inkluzivnih škola koje trebaju omogućiti ravnopravno obrazovanje i sudjelovanje svih učenika kako bi, neovisno o različitostima, ostvarili svoj puni potencijal (Sharma i Loreman, 2014, prema Bouillet i Bukvić, 2015).

1.2. Zakonodavni okvir inkluzivnog obrazovanja

Prava učenika s teškoćama u razvoju podupire razvoj koncepta ljudskih prava što potvrđuju mnogobrojni međunarodni dokumenti Ujedinjenih naroda, Vijeća Europe i Europske Unije, kao što su povelje, deklaracije, konvencije, paktovi i drugi obvezujući međunarodni pravni akti kojima je svrha promicanje temeljnih ljudskih prava i sloboda te dostojanstva svake osobe, bez obzira na teškoće i vrijeme njihova nastanka (Bouillet, 2010; Kudek Mirošević i Granić, 2014). Proces edukacijske integracije kod nas je započeo 1980. godine donošenjem Zakona o odgoju i obrazovanju, ali još uvijek se nije dogodila stvarna inkluzija djece s teškoćama u razvoju (Kranjčec Mlinarić, Žic Ralić i Lisak, 2016). Temelj inkluzivnog obrazovanja osiguran je pravom svakog čovjeka na obrazovanje propisano Općom deklaracijom o ljudskim pravima (1949), pravima djece koja donosi Konvencija o pravima djeteta UN-a (1989) te Standardnim pravilima o izjednačavanju prava osoba s invaliditetom (1993) kojima se zahtijeva da školovanje učenika s teškoćama u razvoju bude dio općeobrazovnog sustava (Igrić, 2015a).

Međunarodni propisi, a posebno Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima osoba s invaliditetom (UN, 2006) te suvremena nacionalna zakonodavstva, potiču i zagovaraju inkluzivan pristup (Bouillet i Bukvić, 2015). Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom otvorena je za potpisivanje u ožujku 2007., a Republika Hrvatska bila je među prvim državama u svijetu koja ju je potpisala. Hrvatski sabor ratificirao je Konvenciju 1. lipnja 2007. godine čime je Hrvatska postala i službeno opredijeljena za ostvarivanje svih temeljnih ljudskih prava osoba s invaliditetom (Sikirić, Novak, Kiš Glavaš, Runjić, Milković, Mašić Fabac, Miholić, 2023). Za područje odgoja i obrazovanja važan je članak 24. koji za osobe s invaliditetom donosi pravo na obrazovanje i jednake mogućnosti bez diskriminacije. U hrvatski pravni okvir ugrađena su načela socijalne inkluzije, a postojeći zakoni i propisi podržavaju inkluzivno obrazovanje. Temeljni stav o inkluziji je da je ona najbolje rješenje za dijete te da samo u iznimnim situacijama učenik treba pohađati zaseban razred ili školu (Batarelo Kokić, Vukelić i Ljubić, 2009).

U Republici Hrvatskoj sustav odgoja i obrazovanja reguliran je Zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju (NN 10/97, 107/07, 94/13, 98/19, 57/22, 101/23), Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 87/08; 86/09; 92/10; 105/10; 90/11; 5/12; 16/12; 86/12; 126/12; 94/13; 152/14; 07/17; 68/18; 98/19; 64/20; 151/22; 155/23, 156/23) te Zakonom o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN 119/22) (Sikirić i sur., 2023).

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi razlikuje učenike s teškoćama u razvoju, učenike s teškoćama u učenju, problemima u ponašanju i emocionalnim problemima i učenike s teškoćama uvjetovanim odgojnim, socijalnim, ekonomskim, kulturalnim i jezičnim čimbenicima (Ivančić i Stančić, 2013). Na temelju članka 65. stavka 2. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, donesen je Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (NN 24/2015). Navedenim pravilnikom utvrđuju se vrste teškoća učenika s teškoćama u razvoju te oni time ostvaruju pravo na primjerene programe školovanja i primjerene oblike pomoći školovanja. Pravilnik navodi da su temelj odgoja i obrazovanja načelo prihvaćanja različitosti učenika, osobitosti svakog učenika, podrška za ostvarivanje maksimalnog razvoja potencijala za svakog učenika, jednake mogućnosti za postizanje visokog stupnja obrazovanja te mogućnost školovanja u mjestu stanovanja. Primjereni programi odgoja i obrazovanja učenika u Hrvatskoj (redoviti program uz individualizirane postupke, redoviti program uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke, posebni program uz individualizirane postupke i posebni programi za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnoga života i rada uz individualizirane postupke), provode se u redovitim razrednim odjelima, djelomično u redovitome, a djelomično

u posebnome razrednom odjelu te u odgojno-obrazovnim skupinama (NN 24/2015). Na temelju članka 20. stavka 4. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, donesen je Pravilniku o postupku utvrđivanja psihofizičkog stanja djeteta, učenika te sastavu stručnih povjerenstava (NN 67/14; 63/20). Njime se utvrđuje psihofizičko stanje učenika prije upisa u prvi razred osnovne škole, prilikom privremenog oslobađanja školovanja koje je već započelo te zbog utvrđivanja primjerenog programa školovanja. Na temelju članka 54. stavka 1. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, donesen je i Pravilnik o broju učenika u redovitom i kombiniranom razrednom odjelu i odgojno-obrazovnoj skupini u osnovnoj školi (NN 124/09; 73/10) kojim se definira broj učenika u razredima i skupinama u osnovnoj školi. Zakonom o osobnoj asistenciji (NN 71/23) uređuje se usluga osobne asistencije, sadržaj i način pružanja usluge te uloga pomoćnika u nastavi učenicima s teškoćama u razvoju i stručnih komunikacijskih posrednika gluhim, nagluhim i gluhoslijepim učenicima u nastavnom procesu. Na temelju Zakona o osobnoj asistenciji (NN 71/23) donesen je Pravilnik o mjerilima za pružanje usluge osobne asistencije, utvrđivanju cijene, sadržaju obrasca za podnošenje prijave na javni poziv te načinu i uvjetima sklapanja ugovora (NN 96/23) kojim se propisuju mjerila prostora, opreme, potrebnih radnika, sadržaj, opseg i način pružanja usluge, utvrđivanje cijene te sadržaj obrasca za podnošenje prijave na javni poziv za podnošenje ponuda za sklapanje ugovora za pružanje usluge osobne asistencije (NN 96/23). Na temelju članka 99. stavka 11. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, donesen je i Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima (NN 102/18; 22/20; 85/2024-1482) kojim se utvrđuju načini uključivanja, osposobljavanje i obavljanja poslova pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika. U odgojno-obrazovnom procesu u prvom planu moraju biti prava, sposobnosti, potencijali i interesi učenika, a ne ograničenja i teškoće. Prava inkluzija podrazumijeva jednake mogućnosti za sve učenike te fleksibilnost u realizaciji njihovih potreba, kako specifičnih edukacijskih, tako i socijalnih. Potrebno je razvijati senzibilitet za prihvaćanje svakog učenika (Kudek Mirošević i Granić, 2014).

1.3. Temelji osnovnoškolskog obrazovanja u Republici Hrvatskoj

Važni čimbenici u inkluzivnom procesu su visoka kvaliteta odgoja i obrazovanja za sve učenike, jednake mogućnosti u obrazovanju, obavezno opće obrazovanje, uključenost svih učenika u inkluzivni proces, znanstveni temelji, uvažavanje kako ljudskih, tako i prava svih učenika, etičnost u radu te autonomija škole (Nacionalni okvirni kurikulum, 2011). Nacionalni okvirni kurikulum je temeljni dokument koji daje temelje za vrijednosti, opće ciljeve i načela inkluzivnog procesa, koncepciju učenja i poučavanja, određuje odgojno-obrazovna postignuća

na određenim stupnjevima učenikova razvoja, donosi načine i kriterije vrednovanja i služi kao temelj za izradu predmetnih kurikuluma. Važni dijelovi Nacionalnog okvirnog kurikuluma su ciljevi koji donose očekivana postignuća učenika u procesu odgoja i obrazovanja te odgovaraju na pitanja o tome koja znanja, vještine, sposobnosti, stavovi i kompetencije su potrebni svim učenicima (Nacionalni okvirni kurikulum, 2011).

Odgaj i obrazovanje u osnovnim i srednjim školama u Republici Hrvatskoj ostvaruje se na temelju predmetnih kurikuluma donesenih na temelju članka 27. stavka 9. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi. Kurikulumi nastavnih predmeta određuju svrhu i ciljeve učenja i poučavanja nastavnog predmeta, odgojno-obrazovne ishode i razinu usvojenosti te vrednovanje u pojedinom nastavnom predmetu. Može se utvrditi i popis potrebnih kvalifikacija učitelja za izvođenje kurikuluma. Na temelju predmetnih kurikuluma izrađuju se i individualizirani kurikulumi za učenike koji se školuju po primjerenom programu. Za učenike koji se školuju po posebnom programu uz individualizirane postupke na temelju članka 65. stavka 3. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi donesena je Odluka o donošenju Posebnog nastavnog programa za osnovnu i srednju školu za učenike s teškoćama u razvoju (NN 42/2024), primjena počinje od školske godine 2024./2025. Posebni program za osnovnu i srednju školu za učenike s teškoćama u razvoju odnosi se na kompetencijski sustav i učenička postignuća usmjerena na sposobnosti, razvojne osobitosti učenika te njegove jake strane. Za cilj ima stjecanje znanja, razvijanje sposobnosti i vještina te oblikovanje stavova potrebnih za budući život i rad ili nastavak obrazovanja te što aktivnije uključivanje u društvenu zajednicu učenika s teškoćama u razvoju. Tijekom odgojno-obrazovnog procesa važno je obratiti pozornost na učenikov osobni razvoj, stjecanje kompetencije pismenosti i višejezičnosti, kompetencije u matematici i prirodoslovlju, digitalne kompetencije, osobne i socijalne kompetencije, kompetencije učenja, građanstva i poduzetničke kompetencije. Navedene kompetencije za sve programe obrazovanja ostvaruju se i kroz međupredmetne teme za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj (MZO, 2024a). Za učenike koji se školuju po posebnom programu za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnog života i rada uz individualizirane postupke na temelju članka 65. stavka 3. Zakona o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi donesena je Odluka o donošenju Posebnog nastavnog programa za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnoga života i rada za učenike s teškoćama u razvoju i Posebnog nastavnog programa za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnoga života i rada za učenike s poremećajem iz spektra autizma za osnovnu školu (MZO, 2024b). Navedeni programi od velike su važnosti za inkluzivni sustav odgoja i obrazovanja u Hrvatskoj.

2. Učenici s teškoćama u razvoju

Učenici s teškoćama u razvoju su učenici koji imaju teškoće zbog različitih dugotrajnih tjelesnih, mentalnih, intelektualnih ili osjetilnih oštećenja, privremenih i dugotrajnih teškoća učenja, emocionalnih poremećaja, poremećaja ponašanja, međudjelovanja odgojnih, socijalnih, ekonomskih, kulturalnih i jezičnih čimbenika te međudjelovanja čimbenika iz okoline koji svojom prisutnošću ili odsutnošću utječu na funkcioniranje učenika u inkluzivnom procesu (Igrić, 2015d). Učenici s teškoćama u razvoju su heterogena skupina u kojoj postoje razlike u teškoćama socijalnog i emocionalnog funkcioniranja, kako između različitih vrsta teškoća, tako i unutar pojedine teškoće. Istraživanja pokazuju da učenici s teškoćama u razvoju imaju deficite u područjima socijalnog i emocionalnog funkcioniranja. Često su teškoće kod učenika, deficit pažnje i hiperaktivni poremećaj, poremećaj iz spektra autizma i intelektualne teškoće, povezane sa deficitom u socijalnim i emocionalnim kompetencijama (Žic Ralić, Pintarić Mlinar i Hrastinski, 2023).

Identifikacija i organizacija učenika s teškoćama u razvoju zasniva se na kategorijama kojima pripada određena skupina učenika (Sekušak-Galešev, Stančić i Igrić, 2015). U odgoju i obrazovanju kategorije se upotrebljavaju za utvrđivanje onih karakteristika funkcioniranja učenika koji su važni za obrazovanje (Sekušak-Galešev, Stančić i Igrić, 2015). Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi razlikuje učenike s teškoćama u razvoju, učenike s teškoćama u učenju, problemima u ponašanju i emocionalnim problemima i učenike s teškoćama uvjetovanim odgojnim, socijalnim, ekonomskim, kulturalnim i jezičnim čimbenicima (Ivančić i Stančić, 2013). Teškoće u razvoju su prema Orijentacijskoj listi Pravilnika o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju (MZOS, 2015): oštećenja vida, oštećenja sluha, oštećenja jezično-govorne-glasovne komunikacije i specifične teškoće u učenju, oštećenja organa i organskih sustava, intelektualne teškoće, poremećaji u ponašanju i oštećenja mentalnog zdravlja te više vrsta teškoća u psihofizičkom razvoju. Postoje određene prednosti i nedostaci kategoriziranja učenika. Prednosti kategorizacije određenih teškoća kod učenika su pomoć i podrška u profesionalnoj komunikaciji, utjecaj na pozornost okoline, osiguravanje resursa djeci s posebnim obrazovnim potrebama, usmjeravanje daljnje dijagnoze i tretmana, unapređivanje organizacije škola i razvoj legislative (Selušak-Galešev, Stančić i Igrić, 2015). Nedostaci kategorizacije su to što stigmatizira, razvija stereotipe te utječe na sliku učenika o sebi, može utjecati na iskustva roditelja te smanjiti osjećaj odgovornosti onih koji odlučuju o napretku i životu učenika. Kategoriziranje teškoća učenike identificira kao drugačije, ističe slabosti umjesto snage te

povećava mogućnost odbacivanja od vršnjaka (Andrews i Lupart, 1993, prema Selušak-Galešev, Stančić i Igrić, 2015). Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) prepoznala je potrebu za modelom koji uzima u obzir širi kontekst životnih čimbenika i ne fokusira se isključivo na nedostatke i teškoće te započela s izradom takvog modela u Internacionalnoj klasifikaciji za funkcioniranje, invaliditet i zdravlje (ICF; WHO, 2002, prema Sekušak-Galešev, Stančić i Igrić, 2015) koji osobu identificira na temelju četiri dimenzije: tjelesne funkcije (fizičke i psihološke), tjelesne strukture, aktivnosti i sudjelovanja te faktore okruženja. Autorice Sekušak-Galešev, Stančić i Igrić (2015) navode kako se još uvijek traži prikladan model koji će biti u skladu s inkluzivnim pristupom.

Dokument Smjernice za rad s učenicima s teškoćama donosi poglavlje o razvojnim osobitostima učenika s teškoćama u razvoju (MZO, 2021).

Učenici s oštećenjem vida su oni sa sljepoćom i slabovidnošću, a vizualno funkcioniranje slijepih i slabovidnih učenika određuje ostatak oštine vida i vidnog polja (Ivančić, 2010). U Smjernicama se navodi kako pojam oštećenje vida pokriva raspon od ostatka vida od 40% na boljem oku bez korekcije do potpunog gubitka vida kada osoba ne raspoznaje svjetlo i tamu. U odgojno-obrazovnom smislu razlikuju se učenici koji primarno koriste Brailleovo pismo, uvećani ili obični crni tisak. Neke od razvojnih osobitosti učenika s oštećenjem vida je kašnjenje u razvoju, najčešće u području grube i fine motorike, koordinacije oko-ruka te posljedično grafomotorike; sporije čitanje i pisanje, smanjene socijalne vještine, osjećaj nesigurnosti, nekompetentnosti i stresa. Kao što je svaki učenik individualan, tako se razlikuju i razvojne osobitosti učenika s oštećenjem vida i zato je prvi korak upoznavanje učenika, njegovih specifičnosti i potreba (MZO, 2021). Učenici s oštećenjem vida mogu svladavati redoviti nastavni program uz individualizirane postupke iz kojeg se izostavlja ili smanjuje opseg samo onih sadržaja koji se usvajaju isključivo vizualnom percepcijom (Ivančić, 2010).

U Smjernicama se navodi kako učenici mogu imati oštećenja sluha različitih stupnjeva, od blagog, umjerenog, umjereno teškog do potpune gluhoće na jednom ili na oba uha. O stupnju oštećenja sluha ovisi kako učenik čuje i sluša zvukove iz okoline te je često narušeno razumijevanje govora gluhih i nagluhih učenika. Zbog nedostatne mogućnosti usvajanja jezika učenici imaju teškoće u razumijevanju pisanog jezika i pismenog jezičnog izražavanja, a to može imati negativne posljedice na uspjeh u školi (MZO, 2021).

Specifične teškoće u učenju mogu biti disleksija, disgrafija i/ili diskalkulija, a glavne osobitosti funkcioniranja učenika su netočno ili usporeno čitanje s naporom, teškoće u razumijevanja značenja pročitano, teškoće sa sricanjem, teškoće s pismenim izražavanjem, teškoće u ovladavanju značenjem broja, numeričkim činjenicama ili računanjem i teškoće s

matematičkim zaključivanjem. Mogu ih uzrokovati i ostale teškoće jezično-govorne i glasovne komunikacije (mucanje, dječja govorna dispraksija) te socijalni komunikacijski poremećaj, nespecificirani komunikacijski poremećaj i selektivni mutizam (MZO, 2021). Kod učenika s teškoćama u učenju potreban je individualizirani pristup koji uključuje postupke individualizacije i/ili prilagodbe metoda, zahtjeva, sredstava i oblika rada koji učenicima omogućavaju stjecanje znanja, vještina i umijeća primjerenih njihovim mogućnostima (Ivančić, 2010). Razvojne teškoće učenja često se prepoznaju kod neočekivanog akademskog zaostajanja ili u postignućima koja se postižu visokim naporima i primanjem podrške.

Motorički poremećaji stvaraju učenicima teškoće u svakodnevnom motoričkom funkcioniranju i aktivnostima svakodnevnog života, a dijele se na lakše, umjerene i teže. Osobitosti učenika s motoričkim poremećajima obuhvaćaju teškoće u kretanju i spontanom iskustvenom učenju iz okoline; teškoće u organizaciji, snalaženju u prostoru i na papiru; teškoće u koncentraciji i pažnji; teškoće u matematičkim vještinama; teškoće u pisanju i finoj motorici i teškoće motiviranosti. Osobitosti učenika s kroničnim bolestima obuhvaćaju promjenjivost zdravstvenog stanja tijekom školske godine te nužnost pravovremenih informacija od liječnika o mogućnostima i ograničenjima učenika (MZO, 2021). Važno je učenicima s motoričkim teškoćama osigurati potrebnu mobilnost pristupu školi i kretanju u prostorima škole (Ivančić, 2010).

U nastavku Smjernice navode razvojne osobitosti učenika s intelektualnim teškoćama koje se primarno odražavaju u intelektualnom funkcioniranju i adaptivnom ponašanju. Navedena odstupanja variraju u težini i ujednačenosti (MZO, 2021), a u nastavnim aktivnostima iskazuju se prilikom usvajanja apstraktnih sadržaja, otežanom općem shvaćanju, razumijevanju i poimanju, u nepoznavanju sadržaja, izdvajanju bitnog, logičkom povezivanju i slično. Inkluzivne potrebe učenika s intelektualnim teškoćama najčešće su prilagodba obrazovnih predmeta, a ponekad i u odgojnim predmetima, ovisno o temama te individualizirani didaktičko-metodički postupci na području mišljenja, percepcije, pažnje, pamćenja, govora i ponašanja (MZO, 2021).

Jedan od najčešćih neurorazvojnih poremećaja dječje i adolescentne dobi je ADHD, deficit pažnje/hiperaktivni poremećaj, koji se očituje kao razvojno neodgovarajući stupanj nepažnje, pretjerane aktivnosti i impulzivnosti, a teškoće se iskazuju različitim intenzitetom u različitim situacijama. Važno je otkriti talente i jake strane učenika s ADHD-om kako bi im se omogućio najoptimalniji razvoj (MZO, 2021). Kod učenika s ADHD-om postoji statistički značajna niža svijest o sebi, socijalna svijest, vještine upravljanja sobom, vještine odnosa s drugima, cilju usmjerena ponašanja, osobna odgovornost, donošenje odluka i optimistično razmišljanje u

odnosu na tipične vršnjake (Žic Ralić i Trzija, 2023; Žic Ralić, Pintarić Mlinar i Hrastinski, 2023). Nisu potrebne intervencije u sadržaj učenja, nego odabir primjerenih individualiziranih postupaka (Ivančić, 2010).

U Smjernicama nakon ADHD-a opisani su poremećaji u ponašanju kao dugotrajna ponašanja koja znatno odstupaju od uobičajenih ponašanja primjerenih dobi, kulturnim i društvenim normama u školi, obitelji i društvenoj zajednici, a imaju za posljedicu štetni utjecaj na samog učenika i/ili njegovo okruženje. Osim što je važno osigurati učenicima s poremećajima u ponašanju stručnu podršku, važno je osigurati kvalitetno razredno i školsko okruženje te stvarati poticajne uvjete za njihov daljnji pozitivan razvoj. Potrebno je dogovoriti sustav pravila ponašanja, osigurati pozitivnu komunikaciju, pružiti podršku u ostvarivanju kvalitetnih vršnjačkih odnosa, poučavati ih socijalno – emocionalnim kompetencijama (vještine rješavanja problema, regulacija emocija i razvoj kontrole ljutnje, suradnja, vještine odolijevanja pritisku drugih, empatija). Važno je da se učenik u školi osjeća prihvaćeno i sigurno (MZO, 2021).

Nakon poremećaja u ponašanju, Smjernice opisuju razvojne osobitosti učenika s poremećajem iz spektra autizma (PSA), neurorazvojni poremećaj kod kojeg se javljaju različitosti u socijalnoj komunikaciji i interakciji te atipična ponašanja, mišljenja i interesi (MZO, 2021). Istraživanja pokazuju da postoji povezanost simptoma poremećaja iz spektra autizma s njihovim socijalnim interakcijama, uspostavljanjem i zadržavanjem prijateljstava te sa socijalnom uključenosti učenika s PSA (Žic-Ralić, Pintarić Mlinar i Hrastinski, 2023). Inkluzivne potrebe učenika s poremećajem iz spektra autizma najčešće je individualizirani kurikulum izrađen na temelju kvalitetne procjene i dijagnostike (Ivančić, 2010).

Važno je da učitelji poznaju temeljna obilježja navedenih teškoća i razvojne osobitosti učenika s teškoćama u razvoju kako bi im mogli pravovremeno osigurati adekvatnu podršku i uvjete za kvalitetno sudjelovanje u odgojno-obrazovnom procesu.

3. Osaživanje učitelja za inkluzivno djelovanje

Kvalitetni učitelji osnovna su poluga svakog društva, a školski sustav je u svim razvijenim zemljama najveći društveno djelatni sustav koji izravno i neizravno obuhvaća najbrojniju populaciju te se pomoću njega djeluje na socijalni, kulturni i gospodarski sustav, uključujući i razinu inkluzivnosti svake zajednice (Mijatović, 1996; Bouillet i Bukvić, 2015). Temelj osnaživanja učitelja je jačanje njihovih vještina, kompetencija i inkluzivne pismenosti, pozitivni stavovi prema učenicima s teškoćama, inkluzivna klima u školi i društvu, dobar državni zakonodavni temelj i kvalitetni dokumenti na temelji kojim se kreiraju individualizirani kurikulumi.

3.1. Inkluzivna pismenost – kompetencije učitelja za 21. stoljeće

Inkluzivna pismenost pojam je koji objedinjuje sva znanja, vještine i kompetencije koje učitelji trebaju imati za inkluzivno obrazovanje: stručna znanja, pedagoško-psihološke, didaktičko-metodičke, socijalne, digitalne i ostale kompetencije, ali i poznavanje asistivne tehnologije. Potrebno je stalno jačanje inkluzivne kulture u školama i upravo zato važno je jačati i inkluzivnu pismenost svih učitelja (Ivančić i Stančić, 2013). Pojam kompetencije može se definirati kao vještina gdje pojedinac djeluje u skladu sa stečenim znanjima. Kompetentna osoba može se definirati kao ona koja je kvalificirana za obavljanje određenog posla (Mijatović, 1999; Ovčar, 2019).

Jedno istraživanje o kompetencijama nastavnika (Pantić, 2008; Batarelo Kokić, Vukelić i Ljubić, 2009) pokazuje da učitelji obuhvaćeni istraživanjem smatraju kako su važne kompetencije vezane uz predanost jednakosti, pružanju potpore svim učenicima te promicanju vrijednosti i koristi kulturalne raznolikosti. Nastavnici kao dio odgojno-obrazovnog sustava imaju važnu stručnu ulogu koja nadilazi njihov učinak u prostorijama škola te zahvaća društvo u cijelosti (Batarelo Kokić, Vukelić i Ljubić, 2009). Više autora navodi da je pozitivan stav učitelja prema inkluziji ključni preduvjet za njezinu provedbu (Avramidis i Norwich, 2002; Boer i sur., 2011; van Mieghem i sur., 2018, prema Urton i sur., 2023), a da je unapređenje inkluzivnog procesa u korelaciji s vještinama učitelja (Jurić, 2007; Kudek Mirošević i Jurčević Lozančić, 2014).

Važno za inkluzivnu praksu da učitelji budu usmjereni na osobnost učenika, da individualiziraju i/ili prilagodbu kreiraju u skladu s pojedinim učenikom, rastu u razumijevanju važnosti aktivnosti koje učenik inicira, prihvaćaju igru kao kvalitetni način učenja, stvaraju fleksibilnost okruženja, ostvaruju cjelovit kurikulum, dopuštaju učeniku odabir načina učenja, kontinuirano

procjenjuju učenike i programe te ostvare komunikaciju sa društvenom zajednicom (Kostelnik, Onaga, Rohde i Whiren 2004; Zagorec 2018). Važno je da učenici aktivno sudjeluju u nastavnom procesu (Banić, 2000, prema Ivančić i Stančić, 2015). Učitelji imaju važnu ulogu postići ravnotežu u pružanju potpore i stavljanju različitih zahtjeva pred učenike (Ivančić i Stančić, 2015).

Osim navedenog, važna kompetencija je i upravljanje razredom koje je središnji čimbenik uspješnog procesa poučavanja. Dobar učitelj nastoji poticati interes učenika organiziranjem aktivnosti te koristi učinkovite metode poučavanja što povećava uspješnost u učenju i smanjuje nepoželjne oblike ponašanja (Igrić, 2015c).

Učitelji moraju biti upoznati i s asistivnom tehnologijom uz pomoć koje se pruža podrška u učenju i komunikaciji čime se osigurava ostvarivanje temeljnih prava učenika s teškoćama u razvoju (Stančić, Frey Škrinjar, Ljubešić i Car, 2011; Stančić i Pinjatela, 2023).

3.2. Stavovi učitelja o inkluziji djece s teškoćama

Učitelji imaju veliku važnost u edukacijskoj integraciji učenika s teškoćama i o njima uvelike ovisi uspješnost ostvarivanja inkluzivnog djelovanja (Stančić, Kiš-Glavaš i Igrić, 2001). Stavovi uključuju kognitivne, ponašajne i emocionalne komponente (Fazio, 1990, prema Pitten Cate, Markova, Krischler i Krolak-Schwerdt, 2018; Markić, 2024). Mnogo čimbenika utječe na stavove učitelja. Vrsta teškoće koju učenik ima jedan je od važnijih. Istraživanja pokazuju kako učitelji pozitivnije gledaju na integraciju učenika s tjelesnim i senzornim teškoćama, nego na integraciju učenika s teškoćama učenja i emocionalno-ponašajnim teškoćama (Avramidis i Norwich, 2002, prema Markić, 2024). Stavovi i slika koju učitelji imaju o djeci s teškoćama imaju veliku ulogu u njihovim iskustvima i školskim postignućima (Stančić, Kiš-Glavaš i Igrić, 2001). Brojna istraživanja u svijetu pokazala su da na inkluzivni proces pozitivno utječe i dodatna edukacija učitelja (Kiš Glavaš i Igrić, 1997, prema Stančić, Kiš-Glavaš i Igrić, 2001). Istraživanja provedena u Hrvatskoj pokazuju da kod učitelja postoji svijest o važnosti edukacijskog uključivanja učenika s teškoćama u razvoju te da smatraju kako se u hrvatskim školama ono može ostvariti uz podršku edukacijskih rehabilitatora te kroz provođenje kvalitetnih i primjerenih edukacija (Kiš-Glavaš, 1999, prema Kranjčec Mlinarić i sur., 2016).

Autorice Stančić, Kiš-Glavaš i Igrić (2001) provele su zanimljivo istraživanje o tome imaju li stavovi učitelja prema učenicima i poučavanju utjecaj na njihovu odluku za dodatno educiranje

i osposobljavanje. Uzorak ispitanika sastojao se od 98 učitelja koji su radili u redovnim osnovnim školama u gradu Zagrebu i bližoj okolici, a temeljni uvjet bio je da u razredu u svojem razredu imaju učenika s teškoćama u razvoju. Učitelji su bili podijeljeni u dvije skupine izjednačene s obzirom na opće varijable (spol, stupanj obrazovanja, radno mjesto, stavove prema integraciji). Učitelji eksperimentalnog programa iskazivali su statistički značajno povoljnije stavove prema poučavanju te autori istraživanja zaključuju kako je upravo to determiniralo njihovu odluku za sudjelovanje u kreiranom programu edukacije učitelja pod nazivom „Edukacija učitelja za integraciju učenika s posebnim potrebama“ (Stančić, Kiš-Glavaš i Igrić, 2001). Rezultati istraživanja pokazali su da učitelji koji su sudjelovali u programu uspostavljaju bolju suradnju sa svojim učenicima te iskazuju veći stupanj zadovoljstva svojim radnim mjestom što pokazuje da imaju povoljnije stavove u odnosu na drugu skupinu. Istraživanje je potvrdilo da zadovoljstvo učitelja svojim radnim mjestom pozitivno utječe na uspješnost integracije s obzirom na to da su učitelji koji iskazuju zadovoljstvo svojim radnim mjestom spremniji prihvatiti inkluziju (Stančić, Kiš-Glavaš i Igrić, 2001).

Autorica Kranjčec Mlinarić i sur. (2016) proveli su kvalitativno istraživanje u Varaždinskoj županiji kojim su željeli uvidjeti promišljanja učitelja o edukacijskoj integraciji. Istraživanje je pokazalo da učitelji smatraju da su dobiti od inkluzije veća prihvaćenost učenika s teškoćama u razvoju, njihovo napredovanje, podrška ostalih učenika, prihvaćenost u široj društvenoj zajednici, sprječavanje razdvajanja obitelji, druženje i prijateljstva, prihvaćanje različitosti i suradnja. S druge strane, učitelji imaju iskustvo dodatnog posla i angažmana prilikom provođenja inkluzije jer zahtijeva dodatne pripreme za nastavni sat, veliki angažman učitelja te dodatno vrijeme za individualizaciju. Učitelji smatraju da im nedostaju određeni preduvjeti za provedbu inkluzije. Istaknuli su neadekvatne uvjete rada, veliki broj učenika u razrednim odjelima, manjak vremena za rad zbog individualiziranog kurikulumu, veliki broj učenika s teškoćama u razredima, nedostatak specijalizacije za pojedinu teškoću te izostanak sustavnog praćenja učenika prije škole. Kao profesionalne izazove vezane uz inkluziju učitelji navode da je ona učiteljima izazov te da postoji stalna potreba za dodatnim educiranjem i profesionalnim usavršavanjem kako bi imali potrebne kompetencije. Kao barijere u procesu provođenja inkluzije učitelji navode nedostatak pozitivnih stavova učitelja, nedovoljno znanje i predrasude učitelja te potrebu za vrednovanjem učitelja, didaktičkim edukativnim materijalima, stručnom podrškom, educiranim asistentima u nastavi, cjelovitim stručnim timom škole i suradnjom tog tima i učitelja te potrebu za podrškom učiteljima u lokalnoj zajednici (Kranjčec Mlinarić i sur.,

2016). Osim navedenog, potrebna je i mijenjati stavove učitelja i ostalih djelatnika škola (Hrnjica, 2007, prema Skočić Mihić, Gabrić i Bošković, 2016).

Kielblock i Woodcock (2023) su napravili sustavni pregled istraživanja te pronašli njih 225 s fokusom na mjerenje stavova učitelja prema inkluzivnom obrazovanju. Rezultati su pokazali da je većina mjernih instrumenata stavova koristila neinkluzivne formulacije, a samo sedam posto koristilo je isključivo inkluzivne formulacije. Rezultati studije pokazali su da postoji hitna potreba za razvojem novog i preciznog instrumenta za mjerenje stavova koji je u stanju „uhvatiti“ kako učitelji razmišljaju o inkluzivnom obrazovanju za sve učenike (Kielblock i Woodcock, 2023).

Schell i suradnici (2024) proveli su istraživanje o stereotipima učiteljima prema učenicima s teškoćama učenja, Down sindromom i poremećajem iz spektra autizma. Rezultati su potvrdili da učitelji iz istraživanja iskazuju jasne i prilično jake stereotipe prema autističnim učenicima, učenicima s Down sindromom i učenicima s disleksijom. Identificiranje ovih stereotipa poboljšava razumijevanje zašto se prema navedenim učenicima postupa drugačije jer stereotipi koje imaju učitelji mogu formirati njihova uvjerenja i ponašanja. Razumijevanje i osvješćivanje da stereotipi postoje može pomoći da inkluzivno obrazovanje bude uspješnije jer je saznanje o njima ključni korak u osmišljavanju intervencija koje mogu pomoći da ih se prevlada. Važna je činjenica i da se stereotipi razlikuju ovisno o vrsti teškoće kod učenika jer to pokazuje kako se intervencije trebaju posebno pripremati. Autori naglašavaju važnost uvažavanja individualnosti svakog učenika kao jedinstvene osobe te prevladavanje stereotipa u sve heterogenijim razredima u ostvarivanju inkluzije (Schell i sur., 2024).

Stavovi učitelja prema inkluziji važni su i ključni za uspješnost njezinog provođenja u odgoju i obrazovanju. Oni učitelji koji imaju afirmativne stavove prema integraciji spremniji su pružiti učenicima s teškoćama adekvatnu podršku (Soodak i sur., 1998, prema Markić, 2024), dok oni koji nemaju, učestalije pokazuju otpor prema inkluzivnom procesu, isključuju učenike s teškoćama iz nastavnih aktivnosti te imaju niža očekivanja prema njihovom uspjehu u školovanju (Scruggs i Mastropieri, 2006, prema Markić, 2024).

4. Smjernice za rad s učenicima s teškoćama

Smjernice za rad s učenicima s teškoćama su temelj su za planiranje, realizaciju i vrednovanje odgojno-obrazovnog procesa (MZO, 2021). Donose upute o prepoznavanju učenika s teškoćama u razvoju i procjeni njihovih odgojno-obrazovnih potreba. Osim navedenog, donose upute o planiranju, implementaciji i vrednovanju procesa učenja i poučavanja. Smjernice u uvodnom dijelu obrađuju područje inkluzivnog odgoja i obrazovanja. Nakon toga donose zakonske osnove inkluzivnog odgoja i obrazovanja, strateške te opće i provedbene dokumente u Republici Hrvatskoj koji reguliraju odgoj i obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju (MZO, 2021). U nastavku Smjernice opisuju uloge sudionika odgojno-obrazovnog procesa i vrste podrške, posebno uloge učitelja, stručnih suradnika, ravnatelja, ali i ulogu vršnjaka u inkluzivnom razrednom odjelu te suradnju s roditeljima/skrbnicima. Slijede pedagoško-didaktičke osnove u radu s učenicima. Tu se ističe razvoj kompetencija za život, stvaranje okruženja poticajnog za učenje, poticanje razvoja samoregulacije, načela za razvijanje samoregulacije, strategije podrške za usvajanje primjerenih ponašanja te motivacija. U poglavlju o razvojnim osobitostima učenika s teškoćama u razvoju opisane su njihove razvojne osobitosti (oštećenje vida, oštećenje sluha, oštećenje jezično-govorno-glasovne komunikacije i specifičnih teškoća u učenju i mnoga druga). Nakon razvojnih osobitosti, Smjernice donose vrste primjerenih programa/kurikuluma i oblik školovanja za učenike s teškoćama u razvoju, a nakon toga individualizaciju postupaka učenja i poučavanja s osvrtnom na sposobnosti učenika. Smjernice donose prikaz sljedećih prilagodbi: načina predstavljanja sadržaja i zahtjeva za izvođenje aktivnosti, vremena potrebnog za poučavanje, učenje ili obavljanje zadatka, prilagodbe u aktivnom uključivanju učenika u proces učenja, poučavanja i vrednovanja, prilagodbi u načinima vrednovanja razine ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda, prilagodbe u osiguravanju primjerenih prostornih uvjeta te prilagodbe materijala i primjena asistivne tehnologije. U sljedećem poglavlju Smjernice prikazuju prilagodbu razine ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda i sadržaja poučavanja, a nakon toga planiranje individualiziranih kurikuluma, korake izrade i primjene individualiziranog kurikuluma te prilagodbe vrednovanja ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda. Na kraju dokumenta nalaze se primjeri individualiziranih kurikuluma te pojmovnik (MZO, 2021). Smjernice za rad s učenicima s teškoćama cjelovit su i izuzetno kvalitetan dokument koji bi temeljito trebao proučiti i dobro poznavati svaki učitelj i stručni suradnik. Dokument pomaže u osnaživanju učitelja za inkluzivno obrazovanje, kako bi onda oni mogli osnaživati učenike.

5. Problem istraživanja

Istraživački problem ovog rada usmjeren je na učiteljska uvjerenja o inkluzivnom obrazovanju te njihovom osobnom doprinosu razvoju svih učenika u inkluzivnoj školi. Istraživanja o inkluziji provode se još od samih početaka integracije u Hrvatskoj. Autorica Sekulić-Majurec (1983) utvrdila je da postoji podjednak broj nastavnika koji prihvaća i odbacuje mogućnost integracije. Upozorava i na nedovoljnu informiranost nastavnika te potrebu stručnog usavršavanja. Slične rezultate dobili su autori Stančić i Mejovšek (1982). Autorica Z. Stančić (1989) naišla je na relativno povoljna stajališta učitelja o edukacijskoj integraciji na području Slavonije. Ipak, neka istraživanja pokazuju da još uvijek postoje nepovoljna stajališta učitelja o integraciji učenika s teškoćama u razvoju (Kiš-Glavaš i Igrić, 1998, prema Igrić, 2015d). Važno je naglasiti da su se stavovi učitelja mijenjali nakon edukacija te da su postali spremniji prihvatiti učenike s teškoćama u razvoju te su se osjećali kompetentnijima za rad u inkluzivnom razredu (Kiš-Glavaš, 1999, prema Igrić, 2015d).

Provedena istraživanja pokazuju da učitelji nisu zadovoljni uvjetima rada te da nisu adekvatno pripremljeni za rad s učenicima s teškoćama. Kao najveće nedostatke navode nedovoljno nastavnih pomagala i didaktičkih materijala, preopširni sadržaj i jezičnu složenost udžbenika, priručnika i radnih materijala te neadekvatnu ponudu stručnog usavršavanja (Dulčić i Bakota, 2008; Ivančić i Stančić, 2013).

Na stavove učitelja prema uključivanju učenika s teškoćama u razvoju u redovite škole utječe kvaliteta edukacije učitelja, profesionalno usavršavanje te edukacijsko-rehabilitacijska podrška (Kiš-Glavaš, 1999; Stančić i sur., 2011, prema Ivančić i Stančić, 2013).

Istraživanja provedena u svijetu i u Hrvatskoj pokazuju da mnogi učitelji smatraju da nisu dovoljno pripremljeni za provedbu inkluzije te da žele jačati svoja znanja, vještine i kompetencije vezano uz rad s učenicima s različitim teškoćama u učenju i ponašanju (Stančić, Stančić, Horvatić i Nikolić, 2011; Ivančić i Stančić, 2013). Autorica Igrić, Lj. 1996. godine započela je sa znanstvenim projektom usmjerenim na učitelje i njihovu prilagodbu učenicima s teškoćama. Naziv znanstvenog projekta bio je „Edukacija učitelja i integracija djece s posebnim potrebama“ u sklopu udruge „IDEM“ koja se danas naziva Centar inkluzivne potpore IDEM (Igrić, 2015d). Skupina stručnjaka Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu započela je s kreiranjem programa edukacije za učitelje s ciljem promjene stajališta nastavnika prema uključivanju učenika s teškoćama u redovite razrede. Pripremljeno je deset tema u tu svrhu (komunikacija; potrebe, motivacija, ponašanje; različitost; kreativnost; emocije i slika o sebi; krizne situacije i stres; postupak s konfliktom; didaktičko-metodički aspekti rada;

roditelji i suradnja; grupa i rad s njome), a edukacija se provodila tijekom deset mjeseci, jednom mjesečno po osam sati (Igrić, 2015d). Slične teme ponudili su i učitelji obuhvaćeni istraživanjem provedenim za potrebe ovog diplomskog rada te bi provođenje sličnog oblika edukacije bilo povoljno za jačanje inkluzivne klime te škole.

Pregled literature koji je napravila autorica Shaw (2017) pokazuje da je inkluzija, iako u praksi često izazovna, u načelu je pozitivna. Iako neka istraživanja pokazuju važnost postojanja specijalnih škola (Hornby i Witte, 2008; Haug, 2014; Stoutjesdijk i sur., 2012; Cook i sur., 2016, prema Shaw, 2017), s druge strane istraživanja pokazuju njihov negativan utjecaj zbog stigmatizacije učenika (Simmons i Bayliss, 2007; Frederickson i sur., 2007; Georgiadi i sur., 2012; de Graaf i sur., 2013, prema Shaw, 2017). Autori Kohrt, Gresch i Mahler (2021) također govore o podijeljenosti u istraživanjima. Neka pokazuju povoljniju socijalnu integraciju u specijalnim školama (Szumski i Karwowaki, 2014), a neka istraživanja u redovitim školama (Oh-Young i Filler, 2015; Wiener i Tardif, 2004, prema Kohrt, Gresch i Mahler, 2021). Istraživanje koje su proveli Kohrt, Gresch i Mahler (2021) donosi zabrinjavajuće rezultate koji govore kako se učenici s teškoćama u razvoju osjećaju bolje društveno integrirani u posebnim školama, nego u redovitim. Rezultati su zabrinjavajući zato što odvajanje učenika u posebne škole, osim negativnih posljedica za učenike s teškoćama u razvoju, ima negativne posljedice i za djecu bez teškoća koja ne nauče uvažavati različitost i prepoznavati vrijednost učenika s teškoćama u razvoju te često stvaraju predrasude (Zrilić i Brzoja, 2013, prema Boras, 2019). Učitelji moraju biti oni koji će osigurati da odnosi između učenika budu ojačani kako se učenici s teškoćama u razvoju ne bi osjećali socijalno uključeno. Istraživači navode kako bi stavovi i ponašanje učitelja trebali biti u središtu daljnjih istraživanja te predlažu da se u specijalnim školama pronađu posebne aktivnosti i strukture koje pokreću inkluzivni proces kako bi se to pokušalo primijeniti i u redovitim školama (Kohrt, Gresch i Mahler, 2021).

Jedan od važnih razloga za inkluziju je taj što ona učenicima s teškoćama u razvoju daje priliku za razvijanje odnosa s vršnjacima i uspostavljanje prijateljstava. Osim toga, prisutnost učenika s teškoćama u razvoju daje mogućnost učenicima tipičnog razvoja da upoznaju nove uloge i prihvate nove odgovornosti (Igrić, 2015b). Istraživanja osim što pokazuju izazove u integraciji zbog nedovoljno resursa i nedovoljne stručnosti učitelja, ukazuju na zlostavljanja i neprihvatanje učenika s teškoćama u razvoju od strane vršnjaka (Waddington i Reed, 2016; de Boer i sur., 2013, prema Shaw, 2017). Provedena istraživanja u Hrvatskoj, ali i u drugim zemljama (Žic Ralić i Ljubas, 2013) govore o niskoj prihvaćenosti djece s teškoćama. Posljedice nedovoljnog poticanja socijalne interakcije i uključivanja djece s teškoćama u

vršnjačke skupine su nemogućnost inkluzije i uspostavljanja pozitivnog odnosa s vršnjacima (Koster, Jan Pijl, Nakken i Van Houten, 2010; Guralnik i sur., 2007; Miller, Cooke, Test i White, 2003, prema Žic Ralić i Ljubas, 2013). Rezultati istraživanja ove teme u svijetu podudaraju se s rezultatima istraživanja provedenim u Hrvatskoj (Zovko, 1980; Stančić, 1988; Stančić, 1990; Nazor i Nikolić, 1991; Sekulić-Majurec, 1997; Žic, 2000; Žic i Igrić, 2001; Žic, 2002, prema Žic Ralić i Ljubas, 2013). Važni su rezultati istraživanja (Kennedy, Shukla i Fryxell, 1997; Igrić, 2015b) u kojem su nađene veće i trajnije socijalne mreže kod učenika koji su polazili redovite razrede.

Za potrebe diplomskog rada studentica Škvorc (2023) provela je istraživanje kako bi dobila perspektivu učitelja jedne osnovne škole o informiranosti o dokumentu Smjernice za rad s učenicima s teškoćama u razvoju, iskustvu njihove primjene koja se odnosi na rad s učenicima s teškoćama i na izradu individualiziranog kurikuluma. Istraživanje je pokazalo da su učitelji upoznati sa Smjernicama za rad s učenicima s teškoćama te da ih prvenstveno koriste za izradu individualiziranih kurikuluma i individualizaciju postupaka. Smatraju da su Smjernice baza i osnove, jedini službeni dokument za rad s učenicima s teškoćama, da su posebno korisne za rad mlađim učiteljima na početku rada s učenicima s teškoćama te navode opsežnost informacija. Prijedlozi za unapređenje implementacije smjernica bili su kreiranje dosjea ili mape učenika za tranzicijska razdoblja, multidisciplinarnost tima, potrebu za primjerima individualizacije postupaka iz određenog predmeta, iskustvene radionice za primjenu, veću zastupljenost primjera te individualizacije za različite vrste teškoća. Kao izazove u radu s učenicima s teškoćama u razvoju učitelji navode nepravilno korištenje prilagodbi, nedostatak vremena, prevelik broj učenika s individualizacijom u jednom razredu te različite vrste teškoća u jednom razredu (Škvorc, 2023).

6. Cilj istraživanja i istraživačka pitanja

Primjenom Anketnog upitnika o primjeni Smjernica za rad s učenicima s teškoćama u razvoju (Škvorc, 2023) istražiti će se koji čimbenici pozitivno utječu na osnaživanje učitelja za inkluzivno obrazovanje u jednoj zagrebačkoj osnovnoj školi iz perspektive učitelja i stručnih suradnika.

Tema istraživanja je osnaživanje učitelja i utjecaj Smjernica na inkluzivno obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju.

Istraživačka pitanja postavljena na temelju cilja istraživanja:

1. Na koji način Smjernice pomažu učiteljima u izradi Individualiziranog kurikulumu?
2. Na koji način poglavlje Razvojne osobitosti u Smjernicama pomaže učiteljima u izradi Individualiziranog kurikulumu?
3. Na koji način Smjernice pomažu učiteljima u radu s učenicima s teškoćama?
4. Što učiteljima nedostaje u Smjernicama, a pomoglo bi im u radu s učenicima s teškoćama?
5. Koji oblici podrške bi bili potrebni učiteljima u radu s učenicima s teškoćama?
6. Koje teme i oblici edukacija bi učiteljima pomogle u unaprjeđivanju inkluzije učenika s teškoćama u razvoju?

7. Metode istraživanja

7.1. Povod, inicijative za istraživanje

Povod i inicijativa za istraživanje je uvid u iskustvo učitelja jedne zagrebačke škole o poznavanju i primjeni Smjernica za rad s učenicima s teškoćama u razvoju u odnosu na: utvrđivanje potreba učitelja za inkluzivno djelovanje kroz prijedloge unaprjeđivanja Smjernica, potrebne podrške u radu s učenicima s teškoćama te prijedloge oblika i tema edukacija. Nakon provedenog istraživanja opisat će se iskustva, potrebe i prijedlozi učitelja te kreirati model edukacija i podrške učiteljima školi za inkluzivno djelovanje. Svrha je kreiranje akcijskog plana za osnaživanje učitelja škole u kojoj je provedeno istraživanje, a koja ima dugu tradiciju uključivanja učenika s teškoćama u razvoju.

7.2. Uzorak ispitanika

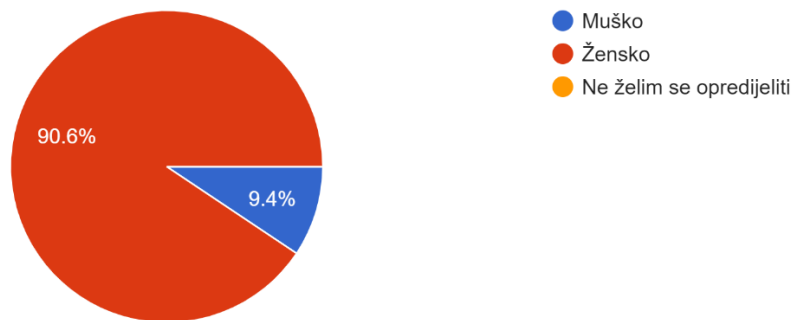
Za istraživanje je odabrana jedna osnovna škola u Zagrebu, a korišteno je namjerno neprobabilističko uzorkovanje pri odabiru sudionika istraživanja. Namjerno uzorkovanje je vrsta uzorkovanja gdje istraživač odabire sudionike s određenom svrhom ili namjerom (Miles, Heberman, 1994, prema Bjelanović Nimac, 2019). Kriteriji istraživanja bili su da su sudionici zaposleni u odabranoj školi kao učitelji ili stručni suradnici. Ispitanici i studentica (istraživač) poznaju se otprije jer je jedno vrijeme odrađivala praksu u toj školi te imaju razvijen odnos međusobnog povjerenja te su sudionici istraživanja pozvani u istraživanje u izravnom susretu s istraživačem. Prije početka istraživanja učiteljima i stručnim suradnicima obrazložen je cilj i način provedbe, važnost njihovog sudjelovanja u istraživanju kao i prava koja imaju tijekom sudjelovanja u istraživanju. Prije početka istraživanja sudionici su potpisali Sporazum istraživača i sudionika istraživanja, kreiran za potrebe ovog istraživanja.

Prvi dio upitnika odnosi se na opće podatke o školi i učiteljima.

Slika 1. Spol ispitanika

Spol

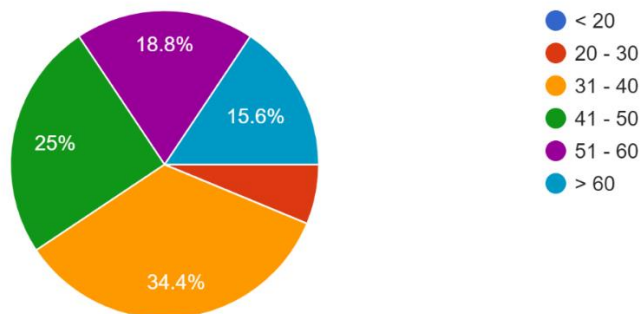
32 responses

Slika 2. Dob ispitanika

Koliko imate godina?

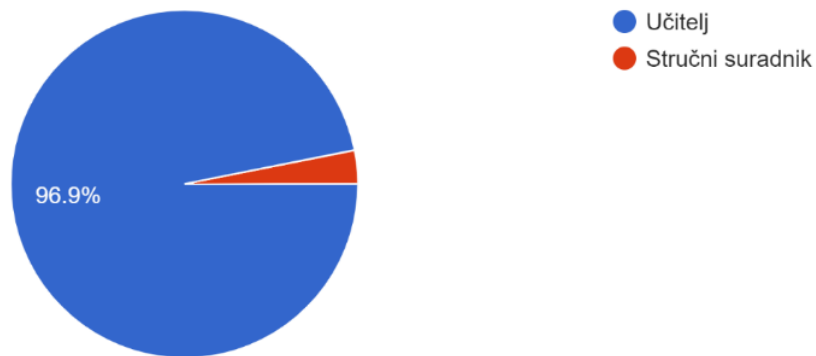
32 responses

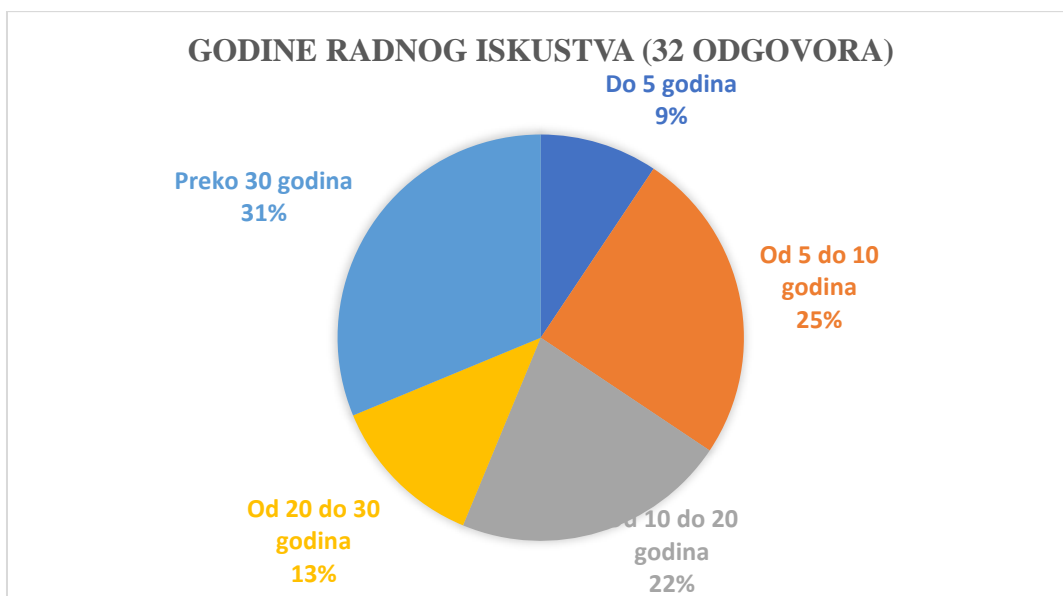
Slika 3. Radno mjesto

Odaberite radno mjesto na kojem ste zaposleni.

32 responses

Slika 4. Godine radnog iskustva na mjestu učitelja/stručnog suradnika

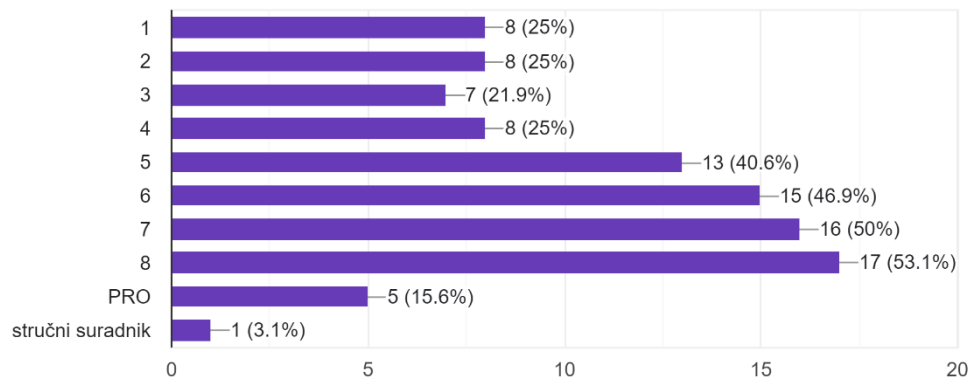

U istraživanju je sudjelovalo 32 ispitanika, 29 ženskog spola i 3 muškog spola različite dobi i godina radnog iskustva. Od ukupnog broja ispitanika, svi su bili učitelji/učiteljice osim jednog stručnog suradnika/stručne suradnice.

Slika 5. Odabir razreda

Odaberite razred/razrede u kojima poučavate (možete odabrati više odgovora).

32 responses

Najviše sudionika istraživanja poučava učenike osmih razreda (53,1%), sedmih razreda (50%), šestih (46,9%) i petih (40,6%). Manji broj sudionika istraživanja poučava učenike razredne nastave, od prvog do četvrtog razreda (25%) te učenike posebnog razrednog odjela (15,6%). Samo jedan stručni suradnik sudjelovao/la je u istraživanju.

7.3. Mjerni instrument

Ovim istraživanjem željelo se dobiti uvid u izazove s kojima se učitelji susreću u individualizaciji postupaka i prilagodbi sadržaja, radu s učenicima s teškoćama te koji su doprinosi Smjernica za rad s učenicima s teškoćama u inkluzivnom djelovanju. S obzirom na navedeni cilj istraživanja, metoda prikupljanja podataka koja odgovara na ove istraživačke interese je anonimni „*Anketni upitnik Osnaživanje učitelja za inkluzivno obrazovanje*“ o poznavanju i primjeni Smjernica za rad s učenicima s teškoćama koji je sastavila studentica Škvorc (2024). Pitanja dodana u *Upitniku o Smjernicama za rad s učenicima s teškoćama* (Škvorc, 2024) su: odabir radnog mjesta (učitelj ili stručni suradnik), razredi u kojima učitelji poučavaju, teškoće učenika s kojima su se učitelji i stručni suradnici susreli, naslovi stručne literature koju su proučavali o učenicima s teškoćama u razvoju, postupci individualizacije i/ili prilagodbe koje učitelji i stručni suradnici koriste u svakodnevnom radu, osobe s kojima učitelji i stručni suradnici surađuju prilikom izrade individualiziranog kurikulumu te prijedlozi tema i edukacija za koje učitelji i stručni suradnici smatraju da bi pridonijele unapređivanju inkluzije učenika s teškoćama u razvoju.

„Anketni upitnik *Oснаživanje učitelja za inkluzivno obrazovanje*“ napravljen prema „Anketnom upitniku o *Smjernicama za rad s učenicima s teškoćama*“ sastoji se od četiri dijela. Prvi dio uključuje opća obilježja ispitanika i radnog mjesta (spol, dob, radno mjesto, godine radnog iskustva, razrede u kojima učitelji predaju, teškoće učenika s kojima se susreću u radu, literaturu i edukacije o djeci s teškoćama). Drugi dio upitnika odnosi se na informiranost učitelja i stručnih suradnika o Smjernicama za rad s učenicima s teškoćama. Sljedeći dio odnosi se na iskustvo učitelja i stručnih suradnika u korištenju smjernica za rad s učenicima s teškoćama. U četvrtom dijelu anketnog upitnika ispitanici će dati svoje prijedloge za poboljšanje Smjernica te prijedloge oblika i tema edukacija koji bi im pomogli u osnaživanju u radu s učenicima s teškoćama (Škvorc, 2024).

7.4. Način provođenja istraživanja

Učitelji koji su sudjelovali u istraživanju imali su izbor hoće li Upitnik ispunjavati online ili metodom olovka na papir. Anketni upitnik učitelji su imali mogućnost ispuniti kroz lipanj i kroz prvi dio srpnja 2024. godine. Sudionici su mogli odabrati koje vrijeme im najbolje odgovara. Prosječno potrebno vrijeme za ispunjavanje Anketnog upitnika je oko 20 minuta. Prije provedbe ispunjavanja Anketnog upitnika sudionicima se predstavilo istraživanje te je potpisan sporazumni pristanak za sudjelovanje.

7.5. Metode obrade podataka

Provedeno je kombinirano istraživanje koje se sastoji od kvantitativnog i kvalitativnog dijela. U kvantitativnom dijelu podaci su obrađeni deskriptivnom statistikom zatvorenog tipa, a u kvalitativnom dijelu analizom otvorenog tipa.

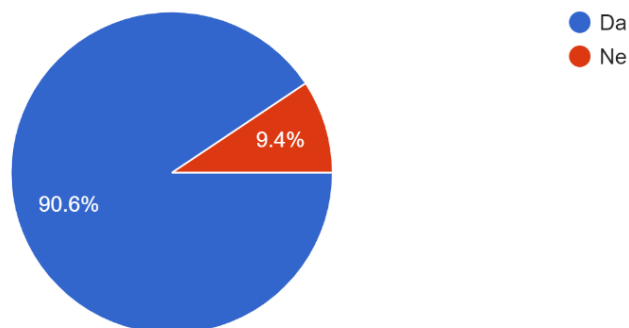
8. Rezultati istraživanja – deskriptivna statistika

U prvom dijelu Upitnika na pitanje o tome poučavaju li učitelji učenike s teškoćama te rade li stručni suradnici neposredno s učenicima s teškoćama, 29 sudionika odgovorilo je potvrdno, a troje da ne radi s učenicima s teškoćama. Učitelji su naveli da su se u radu s učenicima susretali sa sljedećim teškoćama: autizam, poremećaj pažnje, emocionalni poremećaji i poremećaji u ponašanju, poremećaj iz spektra autizma, ADHD, motoričke teškoće, oštećenje vida, oštećenje sluha, teškoće učenja, disleksija, disgrafija, diskalkulija, intelektualne teškoće, zdravstvene teškoće, slabovidnost, problemi s jezikom i govorom te koncentracijom, čitanjem, računanjem i ponašanjem, deficit pažnje, grafomotorika, dijabetes, teškoće u jezičnom izražavanju i usvajanju jezičnih sadržaja, disperzivna pažnja, emocionalna nezrelost, učenici s teškoćama uvjetovanim odgojnim i ekonomskim čimbenicima.

Slika 6. Poučavanje/neposredni rad s učenicima s teškoćama

Poučavate li učenike s teškoćama? Ako ste stručni suradnik, pitanje se odnosi na neposredni rad s učenicima.

32 responses

Na pitanje o tome jesu li učitelji posljednjih godinu dana proučavali stručnu literaturu o učenicima s teškoćama u razvoju, 19 učitelja/stručnih suradnika potvrdno je odgovorilo, a 13 učitelja/stručnih suradnika nisu proučavali stručnu literaturu o učenicima s teškoćama u razvoju posljednjih godinu dana. Učitelji/stručni suradnici naveli su sljedeće naslove za stručnu literaturu:

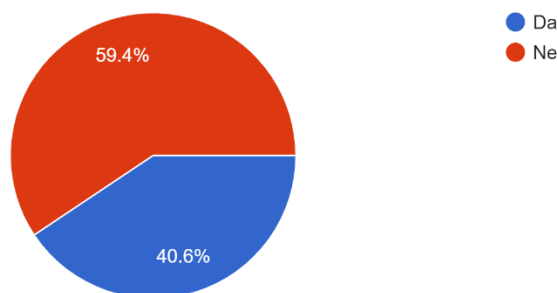
- *Smjernice za rad s učenicima s teškoćama*
- *Poučavanje učenika s autizmom, AZOO*
- *Učimo zajedno: Priručnik za pomoćnike u nastavi za rad s djecom s teškoćama u razvoju*

- *ADHD, Prvić, Pister, AZOO*
- *Priručnik – osnaživanje obitelji i djece s teškoćama u razvoju, Centar za rehabilitaciju Zagreb*
- *Krakauer, J. W., Carmichael, S.T., Corbett, D., Wittenberg, G. F. Getting Neurorehabilitation Right – What Can Be Learned From Animal Models?*
- *Krampač-Grljušić, A. Učenici s teškoćama u redovitom školskom sustavu*
- *Brdar, I. Što je socijalna kompetencija?*
- *Poskhova, I. Kako pomoći djetetu s teškoćama u čitanju i pisanju?*
- *Kako odgajati dijete s posebnim potrebama?*
- *Priručnici za darovite*
- *Mustać, V., Vicić, M. Rad s učenicima s teškoćama u razvoju u osnovnoj školi*
- *Mate, G. The myth of normal*
- *Stručni članci i priručnici za djecu s teškoćama*
- *Diplomski radovi, smjernice ministarstva, pravilnici*
- *Stručni skupovi*
- *Web stranice, materijali sa stručnih skupova*
- *„sve o poremećaju pomanjkanja pažnje“*

Iz ponuđenih odgovora sudionika može se zaključiti da sudionici ispitivanja čitaju stručnu literaturu o teškoćama u razvoju (ADHD, poremećaj iz spektra autizma), literaturu o socijalnim kompetencijama, Smjernice za rad s učenicima s teškoćama, pravilnike i ostale stručne članke i priručnike o djeci s teškoćama u razvoju.

Slika 7. Stručna literatura o učenicima s teškoćama u razvoju

Jeste li u posljednjih godinu dana proučavali stručnu literaturu o učenicima s teškoćama u razvoju?
32 responses

Na pitanje o dosadašnjem sudjelovanju na edukacijama o radu s učenicima s teškoćama u razvoju, 27 učitelja/stručnih suradnika odgovorilo je da je sudjelovalo na edukacijama, a 5 učitelja/stručnih suradnika nije sudjelovalo u edukacijama. U nastavku se nalaze nazivi i organizatori edukacija na kojima su učitelji i stručni suradnici sudjelovali.

- *AZOO: Djeca sa šećernom bolesti u odgojno-obrazovnim ustanovama, Smjernice za planiranje i izradu individualiziranih kurikuluma, planova i programa za djecu i učenike s teškoćama, Specifične teškoće učenja, Individualizacija u odgojno-obrazovnom procesu*
- *ŽSV s temama o učenicima s teškoćama*
- *Edukacije izdavačkih kuća, psiholog u školi*
- *Centar Vinko Bek*
- *„Školujem se i učim stalno. U svojoj organizaciji, ama baš sve što mislim da mi koristi u radu s djecom koju ne dijelim na djecu s teškoćama i bez teškoća jer je to nemoguće.“*
- *„Redovito se usavršavam na županijskim stručnim vijećima i državnim skupovima na kojima su i teme o djeci s teškoćama.“*
- *Agencija za odgoj i obrazovanje, Defektološki fakultet*
- *„Prije negoli sam počela raditi kao asistent u nastavi davnih dana, edukaciju je vodila neka udruga.“*
- *Državni skup za učitelje matematike, Međuzupanijski skup za učitelje matematike – teme su bile rad s učenicima s teškoćama u razvoju, organizator AZOO*
- *Županijsko stručno vijeće*
- *„Neke psihološke teme na sjednicama UV, organizator je škola“*
- *Učenici s teškoćama, AZOO*
- *„Edukacije o inkluzivnom obrazovanju odvijale su se tijekom studija.“*
- *„Često budu teme na ŽSV“*
- *„Edukacije o dijabetesu“*
- *„Ne mogu se sjetiti naziva edukacija, ali organizirala ih je škola ili Agencija za odgoj i obrazovanje. Sjećam se jednog odličnog predavanja Marka Fereka Hiperaktivni sanjari i sudjelovanje u projektu IRCIS.“*
- *„Na učiteljskim vijećima i stručnim skupovima.“*
- *„Predavanja u organizaciji AZOO, MZO, ICT AAC konferencija“*
- *Učenici s autizmom u školi – praktični alati i tehnike (Psihološko edukativni centar Anukampa)*
- *Kako kod učenika jačati mentalni sklop i prevenirati nasilje (ALFA)*
- *Senzorna integracija kao temelj učenja i cjelovitog razvoja djeteta (ALFA)*
- *Empatičko reflektiranje i postavljanje granica (ALFA)*
- *Edukacija za pomoćnike u nastavi učenicima s poteškoćama*
- *Izdavačke kuće*
- *„Terapija igrom, edukacije u organizaciji AZOO i druge kratke seminare na različite teme“*
- *Smjernice za rad s učenicima s teškoćama, Korištenje digitalnih alata u radu s djecom s teškoćama; Kako prepoznati i razumjeti dijete s teškoćama (u čitanju) i kako mu pomoći; Prilagodba nastavnih metoda, oblika i sredstava te postupaka vrednovanja u radu s učenicima s teškoćama, Vrednovanje učenika s teškoćama*
- *MZO i AZOO*
- *Kroz stručna usavršavanja*
- *Edukacije u sklopu ŽSV-a i edukacije od strane AZOO, PoMoZi Da – Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Alfa edukacije o djeci s teškoćama*

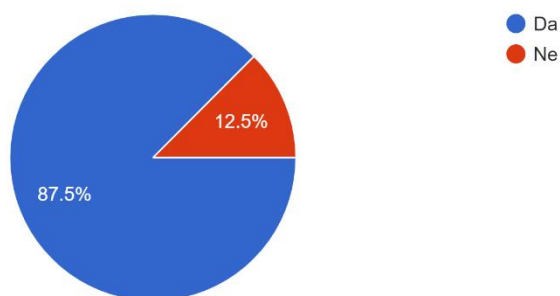
Iz odgovora ispitanika vidljivo je da najčešće sudjeluju u edukacijama o djeci s teškoćama u razvoju organizirane na razini učiteljskih vijeća, županijskih stručnih vijeća, Agencije za odgoj i obrazovanje, Ministarstva obrazovanja, znanosti i mladih te edukacije koje organiziraju izdavačke kuće.

U drugom dijelu Upitnika, nakon prikupljanja općih podataka o sudionicima, željelo se dobiti uvid u informiranost učitelja/stručnih suradnika o Smjernicama za rad s učenicima s teškoćama. Na pitanje o tome jesu li učitelji/stručni suradnici do sada čuli za dokument Smjernice za rad s učenicima s teškoćama, 28 učitelja/stručnih suradnika je potvrdno odgovorilo, a 4 učitelja/stručnih suradnika nije čulo za Dokument.

Slika 8. Informiranost učitelja/stručnih suradnika o Smjernicama

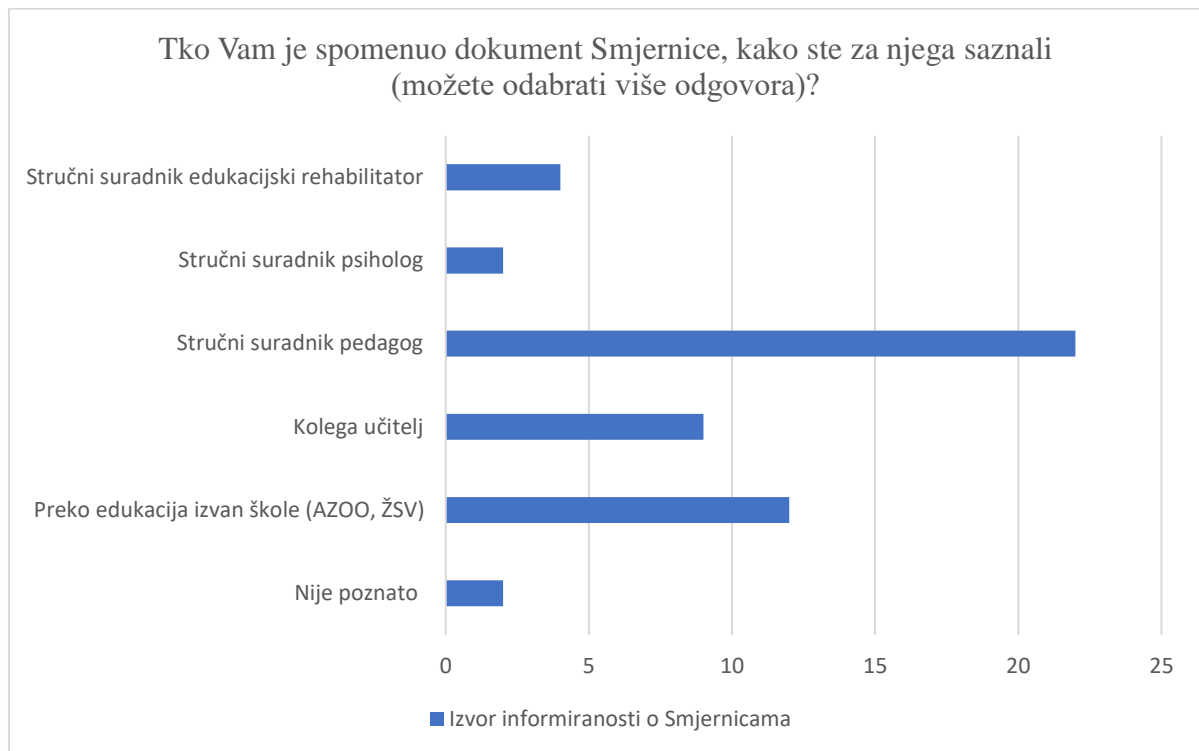
Jeste li do sada čuli za dokument Smjernice za rad s učenicima s teškoćama?

32 responses

Većina učitelja/stručnih suradnika upoznata je sa Smjernicama, a prvi izvor informiranosti je stručni suradnik pedagog (68,8%). Na drugom mjestu informiranosti su edukacije izvan škola, Agencija za odgoj i obrazovanje, Županijsko stručno vijeće i ostalo (37,5%), treći izvor informiranosti su kolege učitelji (28,1%), peti izvor su društvene mreže (15,6%), nakon toga stručni suradnik edukacijski rehabilitator (12,5%), a na zadnjem mjestu izvor informiranosti o Smjernicama je stručni suradnik psiholog (6,3%). Navedeno potvrđuje važnost suradnje učitelja i stručnih suradnika te pohađanje edukacija na kojima učitelji i stručni suradnici imaju mogućnost obogatiti svoja znanja.

Slika 9. Izvor informiranosti učitelja/stručnih suradnika o Smjernicama

U trećem dijelu upitnika dobiva se uvid u iskustvo učitelja i stručnih suradnika škole s upotrebom Smjernica u praksi. Na prvo pitanje o tome koriste li Smjernice za rad s učenicima s teškoćama u svom radu, 26 (81,3%) učitelja i stručnih suradnika potvrdno su odgovorili, dok ih 6 (18,8%) ne koristi Smjernice. Na sljedeće pitanje o tome koriste li Smjernice za izradu Individualiziranog kurikulumu za učenike koji se školuju po redovitom programu uz individualizirane postupke i redovitom programu uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke, 25 učitelja i stručnih suradnika potvrdno su odgovorili. U nastavku Upitnika učiteljima su bili ponuđeni određeni postupci individualizacije među kojima su trebali odabrati one koje koriste u svakodnevnom radu. U nastavku slijedi tablica s odgovorima.

Tablica 1. Postupci individualizacije i/ili prilagodbe koje učitelji i stručni suradnici koriste u svakodnevnom radu

Postupak individualizacije i/ili prilagodbe	Broj učitelja/stručnih suradnika koji koriste navedeni postupak	Postotak
Izrada prilagođenih materijala	21	65,6%
Diferencijacija zadataka u vrednovanju	18	56,3%
Nizanje zadataka od jednostavnijih prema složenijima	20	62,5%
Produljivanje vremena za rješavanje zadatka ili smanjivanje broja zadataka	30	93,8%
Provjeravanje razumijevanja upute/zadatka	29	90,6%
Zanemarivanje pogrešaka nastalih zbog govorno-jezičnih teškoća tijekom vrednovanja	21	65,6%
Univerzalni dizajn za učenje	2	6,3%
Pojednostavljeni rječnik	20	62,5%
Zorno predočavanje apstraktnih zadataka	14	43,8%
Davanje usmene upute za rješavanje pisanog zadatka	28	87,5%

Iz tablice se može iščitati kako najveći broj učitelja i stručnih suradnika za postupak individualizacije i/ili prilagodbe sadržaja koriste produljivanje vremena za rješavanje zadataka ili smanjivanje broja zadataka (93,8%). Nakon toga slijedi postupak provjeravanja razumijevanja upute/zadatka (90,6%), davanje usmene upute za rješavanje pisanog zadatka (87,5%). Manji broj učitelja izrađuje prilagođene materijale i zanemaruje pogreške nastale zbog govorno-jezičnih teškoća tijekom vrednovanja (65,6%) te koristi nizanje zadataka od jednostavnijih prema složenijima (62,5%). Još manje učitelja koristi diferencijaciju zadataka u vrednovanju (56,3%) i zorno predočavanje apstraktnih zadataka (43,8%), a najmanje učitelja (6,3%) u nastavnom procesu koristi univerzalni dizajn za učenje.

Nakon postupaka individualizacije i/ili prilagodbe, učitelji i stručni suradnici trebali su označiti osobe s kojima surađuju prilikom izrade postupaka individualizacije i/ili prilagodbe programa. Od ukupno 31 sudionika koji su odgovorili na ovo pitanje, 29 ih surađuje sa stručnom služnom škole, 13 sa članovima razrednog vijeća, 8 sa roditeljima učenika, a samo jedan sudionik surađuje s vršnjacima učenika (sudionici su na ovom pitanju mogli odabrati više odgovora). Iz odgovora sudionika može se zaključiti da učitelji imaju dobru suradnju sa stručnom službom škole, ali da bi trebalo raditi na suradnji učitelja i stručnih suradnika sa roditeljima i vršnjacima učenika.

9. Kvalitativna interpretacija nalaza istraživanja

U ovom dijelu prikaza rezultata istraživanja primjenom kvalitativne interpretacije nalaza istraživanja korištena je tematska analiza podataka za pitanja otvorenog tipa u „Anketnom upitniku Osnajivanje učitelja za inkluzivno obrazovanje“ napravljen prema „Anketnom upitniku o Smjernicama za rad s učenicima s teškoćama“ (Škvorc, 2023). Korišten je pristup teoretske tematske analize koja polazi od teorijskih pretpostavki prema podacima. Korištena je semantička analiza u kojoj se ne traže značenja izvan onoga što su učitelji rekli (Braun i Clarke, 2006). Teme istraživanje proizlaze iz cilja istraživanja i istraživačkih pitanja u Anketnom upitniku te polazišnih teorijskih koncepata. Analiza podataka odvijala se kroz postupak kodiranja koji se sastoji od sljedećih koraka: otvoreno kodiranje gdje se izjave sudionika oblikuju u kodove; kreiranje tema o kojima govore kodovi nastali na temelju podataka te se oblikuju adekvatne pod teme unutar nastalih tema, u smislu nekih povezanosti u značenjima o kojima govori više sudionika (Braun, Clarke, 2006). U drugom dijelu Upitnika, nakon prikupljanja općih podataka o sudionicima, željelo se dobiti uvid u informiranost učitelja/stručnih suradnika o Smjernicama za rad s učenicima s teškoćama. Na pitanje o tome jesu li učitelji/stručni suradnici do sada čuli za dokument Smjernice za rad s učenicima s teškoćama, 28 učitelja/stručnih suradnika je potvrdno odgovorilo, a 4 učitelja/stručnih suradnika nije čulo za Dokument. Oni učitelji koji su potvrdno odgovorili, opisali su što su to Smjernice za rad s učenicima s teškoćama. U nastavku se nalaze izjave nastavnika i stručnih suradnika o tome što su to Smjernice.

Tablica 2. Prikaz tema i kodova za istraživačko pitanje „Što su Smjernice za rad s učenicima s teškoćama?“

Istraživačko pitanje: „Što su Smjernice za rad s učenicima s teškoćama?“ - na ovo pitanje učitelji odgovaraju samo ako su u prethodnom pitanju o tome jesu li čuli za Smjernice zaokružili odgovor „DA“		
Izjave sudionika	Kodovi	Tema
„To je dokument u kojem je deklarativno i poprilično kompletno navedeno postupanje i rad sa takvim učenicima.“ „ Upute za pomoć učenicima koji imaju problem “	Dokument i upute za pomoć	Podrška učenicima Dokument
„Individualne smjernice za rad od strane stručne službe“	Izjava se ne može kodirati	

„ <i>Upute za učitelje, stručne suradnike i ravnatelje kako postupati s učenicima s poteškoćama te na koji način se prilagoditi učeniku i kakve metode poučavanja koristiti.</i> “	Upute za prilagodbu metoda učenja i poučavanja	Dokument Individualizacija postupaka i prilagodba sadržaja
„ <i>Upute kako se što lakše pripremiti te raditi s učenicima s teškoćama.</i> “	Upute za rad s učenicima s teškoćama u razvoju	Dokument
„ <i>Dokument u kojemu su opisane poteškoće učenika i postupci individualiziranog rada i prilagodbe sadržaja.</i> “	Dokument Opisane poteškoće Individualizacija i prilagodba	Dokument Individualizacija postupaka i prilagodba sadržaja
„ <i>Smjernice su dokument koji služi kao pomoć u radu s učenicima s teškoćama</i> “	Dokument za pomoć u radu s učenicima s teškoćama u razvoju	Dokument
„ <i>Smjernice su osnova planiranja i provedbe individualiziranih i prilagođenih programa u radu s učenicima s teškoćama.</i> “	Temelj u planiranju i provedbi individualiziranih postupaka i prilagodbe sadržaja	Individualizacija postupaka i prilagodba sadržaja
„ <i>Smjernice nam pomažu u planiranju i izradi kurikuluma za učenike s teškoćama.</i> “	Planiranje i izrada kurikuluma	Kurikulum
„ <i>Smjernice su pomoć i podrška učiteljima da mogu bolje razumjeti poteškoće učenika te na koji način pristupiti poučavanju učenika s pojedinim poteškoćama.</i> “	Podrška učiteljima u poučavanju učenika s teškoćama	Podrška učiteljima Individualizacija postupaka i prilagodba sadržaja
„ <i>Smjernice za rad s učenicima s teškoćama okvir su za planiranje, realizaciju i vrednovanje odgojno-obrazovnog procesa učenika s teškoćama namijenjene učiteljima,</i>	Okvir za planiranje, realizaciju i vrednovanje u	Podrška učenicima, učiteljima,

<p><i>nastavnicima, stručnim suradnicima i ravnateljima osnovnih i srednjih škola koje provode redovite nastavne programe/kurikulume. Smjernice svojim sadržajem obuhvaćaju upute o prepoznavanju učenika s teškoćama u razvoju, procesima procjene njihovih odgojno-obrazovnih potreba te o planiranju, implementaciji i vrednovanju procesa učenja i poučavanja učenika s teškoćama u razvoju. Zapravo, one učiteljima, nastavnicima i stručnim suradnicima osiguravaju temeljne informacije o bitnim sastavnicama individualiziranoga kurikuluma i upućuju ih na dodatne izvore za učenje.“</i></p>	<p>procesu učenja i poučavanja Za učitelje, stručne suradnike i ravnatelje Prepoznavanje teškoća kod učenika</p>	<p>stručnim suradnicima i ravnateljima Procjena učenika Individualizacija postupaka i prilagodba sadržaja</p>
<p><i>„Dokument u kojem se nalaze primjeri individualiziranih kurikuluma, primjeri individualizacije raspoređeni prema teškoćama kod učenika. Dokument daje podršku u planiranju, provođenju i vrednovanju nastavnog procesa.“</i></p>	<p>Dokument s primjerima individualizacije postupaka prilikom planiranja i provođenja nastavnog procesa</p>	<p>Dokument Individualizacija postupaka i prilagodba sadržaja</p>
<p><i>„Poznavanje strategija poučavanja u radu s učenicima s teškoćama“</i></p>	<p>Strategije poučavanja učenika s teškoćama u razvoju</p>	<p>Individualizacija postupaka i prilagodba sadržaja</p>
<p><i>„nove upute“</i></p>	<p>Upute</p>	<p>Dokument</p>
<p><i>„200 stranica suhoparnog teksta koji s mukom pročitate , a nakon toga se ne sjećate ničega jer je dosadno i preapstraktno ..Naime, kada ste početnik s tim ne možete započeti ništa, a kad ste iskusan i uspješan učitelj koji sve navedene postupke odavno već koristi i primjenjuje u radu s učenicima smješno vam je čitati.. (kao kad ste iskusan kuhar, a radite po receptu neznanice i početnika- "procijedite vodu, posolite ,izvadite iz pećnice").“</i></p>	<p>Izjava se ne može kodirati</p>	

<i>„Dokument o učenicima s teškoćama u razvoju s primjerima individualiziranih postupaka te primjerima individualiziranih kurikuluma“</i>	Dokument Primjeri individualizacije postupaka i individualiziranih kurikuluma	Dokument Individualizacija postupaka i prilagodba sadržaja
<i>„To su smjernice za rad uz pomoć kojih individualiziramo sadržaje za učenika s teškoćama.“</i>	Individualizacija	Individualizacija postupaka i prilagodba sadržaja
<i>„Dokument kao okvir za provođenje nastavnog procesa s učenicima s teškoćama namijenjen učiteljima, stručnim suradnicima, ravnateljima“</i>	Dokument namijenjen učiteljima, stručnim suradnicima i ravnateljima	Dokument Podrška učiteljima, stručnim suradnicima i ravnateljima
<i>„Priručnik za učitelje za planiranje rada, realizaciju i vrednovanje učenika s teškoćama. Morala sam u e imenik navesti kakvu prilagodbu sam morala primijeniti kod učenika s nekim teškoćama“</i>	Priručnik za planiranje rada i vrednovanje učenika	Dokument
<i>„Savjeti, način, metode...za rad s učenicima s teškoćama“</i>	Savjeti, načini, metode	Dokument
<i>„Zakonske osnove, razvojne osobitosti, način prilagodbe i dr“</i>	Zakonske osobitosti Prilagodbe	Dokument Individualizacija postupaka i prilagodba sadržaja
<i>„Metodologija rada s učenicima s poteškoćama“</i>	Metodologija	Dokument
<i>„Predložak s različitim opisima i savjetima kako pomoći i pristupiti učenicima s teškoćama“</i>	Opisi i savjeti	Dokument

<p>„Smjernice su <i>okvir za planiranje rada s učenicima s teškoćama te za njihovo vrednovanje. Namijenjene su učiteljima i stručnim suradnicima.</i>“</p>	<p>Okvir za planiranje rada i vrednovanje Za učitelje i stručne suradnike</p>	<p>Dokument Individualizacija postupaka i prilagodba sadržaja Podrška učiteljima, stručnim suradnicima i ravnateljima</p>
<p>„<i>Upute za rad s učenicima s teškoćama, načini rada</i>“</p>	<p>Upute</p>	<p>Dokument</p>
<p>„Smjernice koje omogućuju svakom djetetu s poteškoćama u razvoju da bude <i>uključeno u odgojni obrazovni proces te da rad s učenicima bude prilagođen njihovim potrebama.</i>“</p>	<p>Uključivanje djece s teškoćama u razvoju</p>	<p>Podrška učenicima</p>
<p>„<i>Upute za rad s učenicima s teškoćama, strategije podrške, metode.</i>“</p>	<p>Upute, strategije podrške, metode</p>	<p>Dokument</p>

Prema odgovorima sudionika na istraživačko pitanje „Što su Smjernice za rad s učenicima s teškoćama?“, nakon kodiranja dobiva se uvid kako učitelji opisuju Smjernice kao **dokument, metodologiju rada, upute, zakonske osnove, priručnik i okvir**. Osim toga, navode kako su Smjernice **pomoć i podrška učenicima, učiteljima, stručnim suradnicima i ravnateljima** te kako **pospješuju planiranje, realizaciju i vrednovanje nastavnog procesa, donose primjere individualiziranih postupaka, prilagodbe sadržaja i individualiziranih kurikuluma**, donose zakonske osnove, strategije poučavanja, pomažu učiteljima bolje razumjeti poteškoće kod učenika te pomažu prilikom **procjene učenika**.

U nastavku se nalazi tablica koja prikazuje postupak kvalitativne analize podataka i u kojoj su istaknute glavne teme i kodovi koji su nastali iz izjava sudionika istraživanja. U Tablici 3. navedeni su odgovori učitelja i stručnih suradnika o tome kako im Smjernice pomažu za izradu Individualiziranog kurikuluma.

Tablica 3. Prikaz tema i kodova za istraživačko pitanje „Kako Vam Smjernice pomažu za izradu individualiziranog kurikuluma?“

Istraživačko pitanje: „Kako Vam Smjernice pomažu za izradu individualiziranog kurikuluma?“		
- na ovo pitanje učitelji odgovaraju samo ako su u prethodnom pitanju o tome koriste li Smjernice za izradu Individualiziranog kurikuluma za učenike koji se školuju po redovitom programu uz individualizirane postupke i redovitom programu uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke zaokružili odgovor „DA“		
Izjave sudionika	Kodovi	Tema
<i>Pomognu oko terminologije i sustavnog praćenja, pomognu da nešto ne zaboravim.</i>	Terminologija i praćenje učenika razvojnog procesa učenika	Izrada pedagoške dokumentacije Razvojni proces učenika
<i>Pomaže mi kategorizacija individualizacije prema teškoćama, dokument pomaže u razumijevanju razvojnog procesa učenika.</i>	Kategorizacija učenika Razumijevanje razvojnog procesa učenika	Razvojni proces učenika
<i>Pomažu u lakšem osmišljavanju zadataka.</i>	Osmišljavanje zadataka	Individualizacija metoda i sadržaja
<i>Pomaže mi da znam na što trebam obratiti pozornost pri pisanju kurikuluma.</i>	Važne sastavnice kurikuluma	Izrada pedagoške dokumentacije
<i>Smjernice daju korisne upute o prepoznavanju učenika s teškoćama u razvoju i pomažu u odabiru oblika i sadržaja odgojno-obrazovne podrške za njih.</i>	Prepoznavanje učenika s teškoćama u razvoju Osiguravanje podrške za učenike	Razvojni proces učenika Individualizacija metoda i sadržaja
<i>Pomaže mi predložak individualiziranog kurikuluma prema kojem izrađujem IK za svoje učenike s teškoćama. Pomažu mi i prijedlozi postupaka individualizacije</i>	Individualizirani kurikulum Prijedlozi postupaka individualizacije	Individualizacija metoda i sadržaja Izrada pedagoške dokumentacije
<i>Pomaže mi u tome da uz ono što ja smatram da bi pomoglo učeniku u radu dobijem potvrdu za odabir načina rada, ali i dodatnu pomoć u ponuđenim smjernicama.</i>	Pomoć za odabir načina rada	Individualizacija metoda i sadržaja

<i>Pomažu mi definirati odgojno-obrazovne potrebe učenika</i>	Definiranje potreba učenika	Razvojni proces učenika
<i>Pomažu mi na način da se pitam koji je cilj poučavanja određenog učenika te na koji način ću pristupiti istom. Pratim napredovanje učenika te tijekom godine mogu vidjeti jel se ponešto može i mora izmijeniti u pristupu i poučavanju.</i>	Odrediti cilj poučavanja Pratiti napredak učenika	Razvojni proces učenika Individualizacija metoda i sadržaja
<i>Pomažu mi odabrati smjer kretanja pri izradi IK, tj. shvatiti teškoće učenika i na taj način izraditi najbolji kurikulum za svakog učenika s teškoćama</i>	Izrada optimalnog Individualiziranog kurikuluma Shvatiti teškoće učenika	Razvojni proces učenika Izrada pedagoške dokumentacije
<i>Izrada plana i programa</i>	Izrada plana i programa	Izrada pedagoške dokumentacije
<i>Pomažu razumjeti što učenici s teškoćama ne mogu učiniti ili mogu otežano. S tim primjedbama izrađujem pripreme za sat.</i>	Pomaže u razumijevanju mogućnosti učenika Izrada priprema za sat	Razvojni proces učenika
<i>Konkretnim primjerima</i>	Primjeri	Individualizacija metoda i sadržaja
<i>Pomažu mi da odredim metode i tempo rada</i>	Metode rada	Individualizacija metoda i sadržaja
<i>Smjernice mi pomažu otkriti temeljne potrebe i osobitosti učenika s individualiziranim kurikulumom te mi pružaju uvid u mogućnosti individualizacije postupaka i sadržaja tokom nastave te tokom vrednovanja.</i>	Otkriti potrebe i osobitosti učenika Individualizacija u nastavi	Razvojni proces učenika Individualizacija metoda i sadržaja
<i>Pomažu u detekciji teškoća i specifikaciji postupaka individualizacije i prilagodbe</i>	Prepoznati teškoće učenika Individualizacija u nastavi	Individualizacija metoda i sadržaja
<i>Pomažu mi da brže i lakše učeniku približim sadržaje koje poučavam, a da je izvedivo u praksi te da pratim reagira li na te metode i postupke poželjno ili treba drukčiji pristup.</i>	Individualizacija u nastavi	Individualizacija metoda i sadržaja
<i>Dodajem smjernice uz godišnji plan i program</i>	Godišnji plan i program	Izrada pedagoške dokumentacije

<i>Koristim tablice (obrasce) koje su tamo navedene i prilagođavam ih teškoćama pojedinog učenika.</i>	Prilagodba primjera svakom učeniku s teškoćama pojedinačno	Individualizacija metoda i sadržaja
<i>Smjernice pomažu i odgovaraju na ključna pitanja koja su važna učitelju prilikom izrade IK-a (osobe koje moraju izraditi IK, treba li se program izrađivati svaki mjesec i slično). Osim toga sadržavaju predložak IK-a sa svim njegovim sastavnicama (profil učenika, inicijalna procjena učenika, razvoj ciljeva i ishoda učenja, osiguravanje potpore te praćenje ciljeva i ishoda učenja). Navedene su i prilagodbe u odnosu prema: količini, vremenu, stupnju potpore, prezentaciji sadržaja, težini, iskazivanju znanja...</i>	Izrada individualiziranog kurikulumu Procjena i profil učenika	Izrada pedagoške dokumentacije Razvojni proces učenika
<i>Pomažu puno</i>	Odgovor se ne može kodirati	
<i>Kako bi se pratili koraci od procjene učenika preko određivanja aktivnosti i načina individualizacije postupaka do vrednovanja usvojenosti odgojno-obrazovnih ishoda</i>	Procjena učenika Individualizacija u nastavi	Razvojni proces učenika Individualizacija metoda i sadržaja
<i>Pružaju detaljan teorijski okvir za izradu individualiziranog kurikulumu</i>	Izrada individualiziranog kurikulumu	Izrada pedagoške dokumentacije
<i>Uz pomoć primjera iz Smjernica izrađujem individualizirane kurikulumu</i>	Izrada individualiziranog kurikulumu	Izrada pedagoške dokumentacije

Prema odgovorima sudionika na istraživačko pitanje „Kako Vam Smjernice pomažu za izradu individualiziranog kurikulumu?“ mogu se nakon kodiranja izdvojiti tri teme: **razvojni proces učenika, individualizacija metoda i sadržaja te izrada pedagoške dokumentacije**. Smjernice pomažu učiteljima pri izradi pedagoške dokumentacije, pomažu im prilikom planiranja individualizacije u nastavi te u razumijevanju razvojnog procesa učenika s teškoćama.

U sljedećem pitanju, 19 učitelja/stručnih suradnika odgovorilo je da koriste Smjernice kako bi dobili uvid u razvojne osobitosti učenika s teškoćama, a u sljedećoj tablici nalaze se odgovori ispitanika o tome kako im poglavlje Razvojne osobitosti učenika s teškoćama pomaže za izradu individualiziranog kurikulumu.

Tablica 4. Prikaz tema i kodova za istraživačko pitanje „Kako Vam poglavlje *Razvojne osobitosti učenika s teškoćama* pomaže za izradu individualiziranog kurikulumu?“

Istraživačko pitanje: „Kako Vam poglavlje <i>Razvojne osobitosti učenika s teškoćama</i> pomaže za izradu individualiziranog kurikulumu?“ - na ovo pitanje učitelji odgovaraju samo ako su u prethodnom pitanju o tome koriste li Smjernice kako bi dobili uvid u razvojne osobitosti učenika s teškoćama zaokružili odgovor „DA“		
Izjave sudionika	Kodovi	Tema
<i>Tako što imam uvid u razvojne osobitosti učenika prema određenim teškoćama. Na primjer, navedene su osobitosti učenika s oštećenjem vida prema kojima mogu dobiti bolji uvid u potrebne prilagodbe.</i>	Uvid u razvojne osobitosti učenika s teškoćama Uvid u prilagodbe	Razumijevanje razvojnih osobitosti učenika s teškoćama Kvaliteta individualizacije
<i>Osigurava temeljne informacije o individualiziranom kurikulumu svim djelatnicima koji sudjeluju u procesu odgoja i obrazovanja učenika s teškoćama u razvoju.</i>	Informacije o individualiziranom kurikulumu	Kvaliteta individualizacije
<i>Olakšava mi razumijevanje djetetovih poteškoća.</i>	Razumijevanje teškoća učenika	Razumijevanje razvojnih osobitosti učenika s teškoćama
<i>Određuje način predstavljanja sadržaja, vrijeme potrebno za poučavanje, učenje ili obavljanje zadataka, načine vrednovanja ostvarenosti odgojno-obrazovnih ishoda, prilagodbu materijala i primjena asistivne tehnologije, osiguravanje primjerenih prostornih uvjeta.</i>	Prilagodbe postupaka u nastavnom procesu	Kvaliteta individualizacije
<i>Pomaže mi da se podsjetim s kakvim se poteškoćama učenik "nosi" te kako bih se što više i bolje prilagodila.</i>	Razumijevanje teškoća učenika	Razumijevanje razvojnih osobitosti

		učenika s teškoćama Kvaliteta individualizacije
<i>Koristim dijelove koji se odnose na teškoće učenika koje poučavam.</i>	Razumijevanje teškoća učenika	Razumijevanje razvojnih osobitosti učenika s teškoćama
<i>U skladu sa potrebama takvih učenika biram i mijenjam obrazovne ishode.</i>	Odabir i izmjena ishoda ovisno o potrebama učenika	Kvaliteta individualizacije
<i>U tom se poglavlju saznaje više o određenoj teškoći pa nam na taj način pomaže u stvaranju IK-a.</i>	Informacije o teškoćama Pomoć u stvaranju individualiziranog kurikuluma	Razumijevanje razvojnih osobitosti učenika s teškoćama Kvaliteta individualizacije
<i>Pomažu mi u razumijevanju učenikovih teškoća i pronalaženju optimalnog puta u svladavanju istih</i>	Razumijevanje teškoća učenika	Razumijevanje razvojnih osobitosti učenika s teškoćama
<i>Pomažu mi u izradi i mogućnostima individualiziranih postupaka i metoda rada s učenicima s teškoćama. Smjernice omogućuju uvid u specifičnosti određenih teškoća i koje metode su praktične i korisne.</i>	Pomoć u odabiru individualiziranih postupaka i metoda rada Uvid u teškoće	Kvaliteta individualizacije Razumijevanje razvojnih osobitosti učenika s teškoćama
<i>Opisom specifičnih razvojnih odstupanja</i>	Uvid u specifična razvojna odstupanja	Razumijevanje razvojnih osobitosti učenika s teškoćama
<i>Služe mi za dobivanje uvida, ali se uvijek konzultiram sa stručnim suradnicima oko razvojnih osobitosti.</i>	Uvid u razvojne osobitosti	Razumijevanje razvojnih osobitosti učenika s teškoćama

<i>Pomaže mi da se поближе upoznam s određenom teškoćom i vidim na što moram obratiti pažnju kako bi olakšala učeniku savladavanje gradiva.</i>	Upoznavanje s teškoćama Olakšavanje svladavanja gradiva	Razumijevanje razvojnih osobitosti učenika s teškoćama Kvaliteta individualizacije
<i>Navedeno poglavlje pomaže u razumijevanju svake poteškoće kod učenika, ali kako bismo zadovoljili potrebe učenika i prilagodili nastavne teme trebamo imati rješenje o primjerenom programu obrazovanja učenika.</i>	Razumijevanje teškoća	Razumijevanje razvojnih osobitosti učenika s teškoćama
<i>Puno</i>	Nije moguće kodirati izjavu	
<i>Ne znam</i>	Nije moguće kodirati izjavu	
<i>Da</i>	Nije moguće kodirati izjavu	
<i>Vrlo pregledno kategorizira tipove poteškoća. Olakšava prepoznavanje vrste poteškoća kod učenika.</i>	Kategorizacija teškoća Prepoznavanje teškoća	Razumijevanje razvojnih osobitosti učenika s teškoćama Kvaliteta individualizacije
<i>Bolje razumijem specifičnosti pojedinog učenika.</i>	Razumijevanje specifičnosti	Razumijevanje razvojnih osobitosti učenika s teškoćama

Prema odgovorima sudionika na istraživačko pitanje „Kako Vam poglavlje Razvojne osobitosti učenika s teškoćama pomaže za izradu individualiziranog kurikuluma?“ nakon kodiranja mogu se izdvojiti dvije teme: **razumijevanje razvojnih osobitosti učenika s teškoćama i kvaliteta individualizacije.**

U nastavku se nalaze postupci individualizacije i/ili prilagodbe koje su učitelji/stručni suradnici naveli da dodatno koriste u svakodnevnom radu, uz postupke ponuđene i opisane u deskriptivnoj statistici.

Tablica 5. Prikaz tema i kodova za istraživačko pitanje „Koje još postupke individualizacije i/ili prilagodbe koristite u svakodnevnom radu?“

Istraživačko pitanje: „Koje još postupke individualizacije i/ili prilagodbe koristite u svakodnevnom radu?“		
„Ne sjećam se točno“	Nema prijedloga	
„Ne mogu se sjetiti“	Nema prijedloga	
„Dijeljenje gradiva u <i>manje cjeline, povećanje fonta, češće obilaženje i pomaganje učenicima.</i> “	Manje cjeline, veći font, pomaganje učenicima	Grafičke prilagodbe i podrška učenicima Prilagodba zahtjeva
„Nemam više primjera“	Nema prijedloga	
„ <i>Manji broj zadataka iste vrste</i> “	Manji broj zadataka	Prilagodba zahtjeva
„ <i>Češće promjene aktivnosti, korištenje kraćih i jednostavnih rečenica</i> “	Promjene aktivnosti Jednostavan rječnik	Semantičko pojednostavljivanje i primjerene aktivnosti
„Sve je navedeno. Smatram da je <i>pohvala i motivacija nužna.</i> “	Pohvala i motivacija	Motivacija
„ <i>Blizina ploče, ton glasa pri obraćanju učeniku, poticanje na uključivanje u grupni rad, često nadgledanje i pomoć kod individualnog rada</i> “	Blizina ploče Grupni rad Pomoć kod individualnog rada	Prilagodba prostora i radnog mjesta Podrška vršnjaka
„ <i>Smanjivanje opsega zadataka, prevođenje uputa zadataka na materinski jezik. Kod zadataka slušanja s razumijevanjem višestruko slušanje umjesto uobičajenog dvostrukog. Zanemarivanje grešaka u pisanju (ako se to u zadatku ne traži). Smanjeni opseg zadataka pisanja.</i> “	Smanjivanje opsega Prevođenje uputa na materinski jezik Zanemarivanje grešaka u pisanju	Prilagodba zahtjeva Zanemarivanje pogrešaka nastalih zbog govorno-jezičnih teškoća tijekom vrednovanja
„ <i>Učenik sjedi u blizini učitelja, više puta ponoviti uputu, podsjećati više puta na rok izrade zadataka, korištenje različitih organizatora priručnika, ohrabrivanje i podrška u svakodnevnoj komunikaciji,</i>	Blizina učitelja Ponavljjanje upute Ohrabrivanje	Prilagodba učionice Motivacija Prilagodba zahtjeva

<i>fizičko kretanje (jedan krug šetnje ako dijete osjeća nemir).“</i>	Fizičko kretanje	
<i>„usmjeravanje pažnje, smanjenje teksta za pisanje“</i>	Usmjeravanje pažnje Smanjena količina teksta za pisanje	Usmjeravanje pažnje Prilagodba zahtjeva
<i>„Stvaram uvjete za zadovoljavanje različitih odgojno-obrazovnih potreba svakog učenika i omogućujem svim učenicima da uče na svoj način, u svom ritmu i steknu samopouzdanje. Motiviram ih. (Umjesto prilagođavanja učenika obrazovnom sustavu, naglasak se stavlja na stvaranje promjena u obrazovnom sustavu, kako bi sustav bio primjeren odgojno-obrazovnim potrebama svakog učenika.)“</i>	Samopouzdanje	Motivacija
<i>„Memori kartice, kratke zadatke s modelima gdje je to moguće“</i>	Memory Zadaci s modelima	Učenje kroz igru, igrifikacija
<i>„Pojašnjavanje zadataka prilikom rješavanja provjere znanja, omogućavanje načina provjere znanja koji više odgovara učeniku, zanemarivanje gramatičkih pogrešaka, vizualna podrška“</i>	Fleksibilnost prilikom provjere znanja Zanemarivanje gramatičkih pogrešaka Vizualna podrška	Načini zadavanja uputa i zadataka Zanemarivanje pogrešaka nastalih zbog govorno-jezičnih teškoća Vizualna podrška
<i>„položaj u učionici, dovoljno svjetlosti, grafička prilagodba i sl.“</i>	Adekvatan izvor svjetlosti i položaj u učionici	Prilagodba prostora i radnog mjesta Grafička prilagodba
<i>„Kreiranje posebnih zadataka za provjeru.“</i>	Posebni zadaci za provjeru znanja	Izrada prilagođenih materijala i zadataka
<i>„Ponekad dam unaprijed pitanja po kojim adresi učiti“</i>	Pitanja za provjeru znanja	Pitanja unaprijed u svrhu vrednovanja
<i>„Povećanje fonta i razmaka među redovima, smanjenje broja istovrsnih zadataka, raščlanjivanje zadatka u više koraka, višestruko ponavljanje pitanja, kraće rečenice, podebljavanje bitnog...“</i>	Veći font i razmak Manji broj istovrsnih zadataka	Prilagodba zahtjeva

	Raščlanjivanje zadataka Kraće rečenice	
<i>„Vidno-perceptivna potpora (isticanje bitnoga podebljavanjem...), govorno-slušna potpora (provjera razumijevanja, spontani i jednostavni izraz), spoznajna potpora (smanjivanje broja činjenica, zorno predočavanje), potpora pažnji i potrebi za aktivnošću (češća izmjena aktivnosti, dozvola za kretanjem), potpora mišljenju i zaključivanju (jasne i konkretne upute), potpora zahtjevima (zaokruživanje odgovora, pisanje samo tiskanim slovima), motivacijska potpora (pohvala za uloženi trud), vremenska prilagodba (manji broj zadataka, produljeno vrijeme rada), potpora u odnosu na samostalnost (pomoćnik u nastavi, čitanje umjesto učenika).“</i>	Vidno-perceptivna, govorno-slušna i spoznajna podrška Izmjena aktivnosti Motivacija	Motivacija za učenje Grafičke prilagodbe i podrška učenicima Prilagodba zahtjeva Izmjena aktivnosti Prilagodba govora učitelja
<i>„Ne znam“</i>	Nema prijedloga	
<i>„Modele, slike, jednostavni prikazi činjenica“</i>	Modeli, slike	Didaktički materijali Zorne prilagodbe
<i>„Sve već navedeno.“</i>	Nema prijedloga	
<i>„Sve je već navedeno“</i>	Nema prijedloga	

Sudionici ispitivanja naveli su razne prijedloge koje dodatno koriste u nastavnom procesu. Neki od njih podudaraju se s već ponuđenim odgovorima u Anketnom upitniku prikazanim u Tablici 1. (zorno predočavanje apstraktnih zadataka, izrada prilagođenih materijala, zanemarivanje pogrešaka nastalih zbog govorno-jezičnih teškoća tijekom vrednovanja), a navedeni su i neki dodatni postupci individualizacije i/ili prilagodbe (motivacija, dinamična nastava, vizualna podrška, učenje kroz igru, usmjeravanje pažnje, prilagodba prostora i radnog mjesta, prilagodba zahtjeva, izmjena aktivnosti, prilagodba govora učitelja, podrška vršnjaka).

Učitelji i stručni suradnici u četvrtom dijelu Upitnika daju mišljenje o Smjernicama i preporuke za njihovo unaprjeđenje. Na pitanje o tome pomažu li im Smjernice u radu s učenicima s teškoćama, 22 učitelja i stručnih suradnika odgovaraju potvrdno, 5 negativno, a njih 4 navodi

da im djelomično pomažu. U nastavku se nalaze odgovori na istraživačko pitanje: „Kako Vam u Vašem radu pomažu Smjernice?“.

Tablica 6. Prikaz tema i kodova za istraživačko pitanje „Kako Vam u Vašem radu pomažu Smjernice?“

Istraživačko pitanje: „Kako Vam u Vašem radu pomažu Smjernice?“ - na ovo pitanje učitelji odgovaraju samo ako su u prethodnom pitanju o tome pomažu li im Smjernice u radu s učenicima s teškoćama zaokružili odgovor „DA“		
Izjave sudionika	Kodovi	Tema
<i>Oko terminologije</i>	Terminologija	Stručna terminologija u Smjernicama
<i>Najviše mi pomažu kategorije individualizacije prema teškoćama kako bi učenici imali adekvatnu podršku.</i>	Individualizacija, podrška učenicima	Postupci individualizacije i/ili prilagodbe
<i>Sve koj se mogu prilagoditi učeniku</i>	Odgovor se ne može kodirati	-
<i>Pomaže mi pri izradi kurikuluma</i>	Kurikulum	Izrada i primjena individualiziranog kurikuluma
<i>Ponekad mi pomažu u izradi nastavnih materijala i pripremi provjere znanja za učenike s teškoćama</i>	Nastavni materijali, provjere znanja	Postupci individualizacije i/ili prilagodbe
<i>Pomaže mi u razumijevanju pojedine teškoće i odabiru načina rada.</i>	Razumijevanje teškoća	Razvojne osobitosti učenika s teškoćama u razvoju
<i>Svaki je učenik poseban pa mu tako treba i pristupiti, a ne ga provlačiti kroz sustave</i>	Odgovor se ne može kodirati	-
<i>Pomažu mi na način da se pitam koji je cilj poučavanja određenog učenika te na koji način ću pristupiti istom. Pratim napredovanje učenika te tijekom godine mogu vidjeti jel se ponešto može i mora izmijeniti u pristupu i poučavanju.</i>	Cilj poučavanja Napredovanje učenika Prilagodba pristupa i poučavanja	Postupci individualizacije i/ili prilagodbe
<i>Pomažu pri razumijevanju učeničkih potreba kako bi se postigao najbolji mogući rezultat</i>	Razumijevanje učenika	Razvojne osobitosti učenika s teškoćama u razvoju

<i>Upućuju na najpotrebnije korake i postupke u radu.</i>	Koraci i postupci u radu	Postupci individualizacije i/ili prilagodbe
<i>Konkretnim primjerima</i>	Primjeri	Primjeri
<i>Pomažu mi u razumijevanju učenikove teškoće i pronalaženju načina kako mu olakšati napredak</i>	Teškoće učenika Prilagodbe	Razvojne osobitosti učenika s teškoćama u razvoju
<i>Za svaku teškoću su opisane smjernice i ponuđene metode rada.</i>	Smjernice i metode rada za određene teškoće	Razvojne osobitosti učenika s teškoćama u razvoju
<i>Sve što je potrebno nalazi se na jednom mjestu.</i>	Sveobuhvatne	Sva poglavlja Smjernica
<i>Pomažu mi da uvijek imam neko uporište iz kojeg mogu početi kreirati plan/sat/aktivnost.</i>	Uporište za kreiranje plana, sata i aktivnosti	Postupci individualizacije i/ili prilagodbe
<i>Pomažu pri pomoći učenicima i mom razumijevanju problema.</i>	Razumijevanje problema Pomoć učenicima	Postupci individualizacije i/ili prilagodbe
<i>Korisne su mi za postupke individualizacije u pisanoj provjeri i usmenoj provjeri znanja.</i>	Individualizacija u vrednovanju	Postupci individualizacije i/ili prilagodbe
<i>Smjernice mi u potpunosti pomažu u radu jer daju jasne i konkretne upute u izradi IK_a jednog vrlo zahtjevnog i odgovornog zadatka.</i>	Izrada individualiziranog kurikulumuma	Izrada i primjena individualiziranog kurikulumuma
<i>U svim oblicima rada</i>	Sveobuhvatne	Sva poglavlja Smjernica
<i>Kao podsjetnik na što sve treba obratiti pažnju pri radu s učenicima s teškoćama.</i>	Podsjetnik na bitno u radu s učenicima s teškoćama u razvoju	Sva poglavlja Smjernica
<i>Daju iscrpan teorijski okvir za izradu prilagođenog kurikula. Nude puno postupaka individualizacije učenja i poučavanja.</i>	Izrada individualiziranog kurikulumuma Postupci individualizacije	Izrada i primjena individualiziranog kurikulumuma Postupci individualizacije i/ili prilagodbe
<i>Uz dobar individualizirani kurikulum osiguravam bolje uvjete školovanja za učenike</i>	Izrada dobrog individualiziranog kurikulumuma Bolji uvjeti školovanja za učenike	Izrada i primjena individualiziranog kurikulumuma

Na temelju odgovora sudionika na pitanje o tome kako im u radu pomažu Smjernice mogu se izdvojiti sljedeće teme: **stručna terminologija u Smjernicama, postupci individualizacije i/ili prilagodbe, izrada i primjena individualiziranog kurikuluma, razvojne osobitosti učenika s teškoćama u razvoju te Smjernice u cijelosti**. Iz navedenih odgovora može se zaključiti da su Smjernice važne i korisne učiteljima i stručnim suradnicima na svim područjima rada te kao takve trebaju se redovito primjenjivati u odgojno-obrazovnom procesu. U nastavku su navedene mogućnosti unaprjeđenja Smjernica koje su u Anketnom upitniku predložili učitelji i stručni suradnici.

Tablica 7. Prikaz tema i kodova za istraživačko pitanje „Što po Vašem mišljenju nedostaje u Smjernicama, a pomoglo bi Vam u radu s učenicima s teškoćama?“

Istraživačko pitanje: „Što po Vašem mišljenju nedostaje u Smjernicama, a pomoglo bi Vam u radu s učenicima s teškoćama?“		
Izjave sudionika	Kodovi	Tema
<i>Ne znam</i>	Izjava se ne može kodirati	-
<i>Ne znam.</i>	Izjava se ne može kodirati	-
<i>Više primjera individualiziranih i prilagođenih programa raspoređenih po vrsti teškoća.</i>	Više primjera	Nedostaje više primjera
<i>Ne znam</i>	Izjava se ne može kodirati	-
<i>Mislim da je u redu razrađeno</i>	Sve je u redu	Smjernice sadrže sve što je potrebno
<i>Ništa ne nedostaje</i>	Sve sadrže	Smjernice sadrže sve što je potrebno
<i>Meni je to previše riječi koje jako pametno zvuče, a premalo konkretnih primjera i uputa. Uostalom, takva vrsta potrebnog praktičnog znanja uobičajeno se prenosi mentorstvom, sa starijih kolega na mlađe. Jer, jedno je slovo na papiru, a drugo-stvaran život.</i>	Više primjera i uputa	Nedostaje više primjera
<i>Ništa</i>		Smjernice sadrže sve što je potrebno
<i>Ne mogu sada naći nedostatke.</i>		Smjernice sadrže sve što je potrebno
<i>Mislim da su dane sve potrebne informacije.</i>		Smjernice sadrže sve što je potrebno
<i>Nedostaje praktičnih rješenja za učenike u PRO razredima, kada je potrebno imati multidisciplinarni</i>	Praktična rješenja za razrede s više učenika s različitim teškoćama	Nedostaje više primjera

<i>pristup s više učenika s više različitih teškoća. Nedostaje primjer zadataka za vrednovanje (kako vrednovati i ocijeniti). Potrebno je dodatno razlikovati individualizaciju i prilagodbu.</i>	Primjeri za vrednovanje Razlikovanje individualizacije i prilagodbe	Razlikovanje individualizacije i prilagodbe
<i>Više konkretnih primjera, trebale bi biti preglednije.</i>	Više konkretnih primjera Preglednost	Nedostaje više primjera
<i>Sve je navedeno</i>	Sve je navedeno	Smjernice sadrže sve što je potrebno
<i>U smjernicama možda ne, ali u konkretnom radu: mnogo veći broj zaposlenih stručnjaka npr pedagoga, psihologa, logopeda i sl. na broj učenika u određenoj školi</i>	Izjava se ne može kodirati	-
<i>Ništa</i>	Ništa ne nedostaje	Smjernice sadrže sve što je potrebno
<i>Primjeri iz prakse</i>	Primjeri iz prakse	Nedostaje više primjera
<i>Sama procjenom stanje učenika</i>	Izjava se ne može kodirati	-
<i>Pomogli bi mi konkretni primjeri individualizacije i prilagodbi, razrađene teme s različitim primjerima prilagodbi za heterogeni razred</i>	Konkretni primjeri individualizacije i prilagodbi	Nedostaje više primjera
<i>U potpunosti sam zadovoljna Smjernicama.</i>	Zadovoljstvo Smjernicama	Smjernice sadrže sve što je potrebno
<i>Ono što bi pomoglo ne nalazi se u smjernicama</i>	Izjava se ne može kodirati	-
<i>Ništa</i>	Ništa	Smjernice sadrže sve što je potrebno
<i>Općenito je.</i>	Izjava se ne može kodirati.	-
<i>Dodatno napravljeni materijali – kartice, npr, iz kartona, drveta i slično</i>	Izjava se ne može kodirati	-
<i>Primjeri prakse</i>	Primjeri prakse	Nedostaje više primjera
<i>Sadrže sve potrebno.</i>	Sadrže sve potrebno	Smjernice sadrže sve što je potrebno
<i>Nemam komentara</i>	Izjava se ne može kodirati	-
<i>Ništa</i>	Ništa	Smjernice sadrže sve što je potrebno

Prema odgovorima sudionika na istraživačko pitanje „Što po Vašem mišljenju nedostaje u Smjernicama, a pomoglo bi Vam u radu s učenicima s teškoćama?“ nakon kodiranja mogu se izdvojiti dvije glavne teme, **nedostaje više primjera** i potrebno je **jasnije tumačenje razlike individualizacije i prilagodbe**. Ostali učitelji i stručni suradnici navode da Smjernice sadrže sve što je potrebno. U sljedećoj tablici navedeni su prijedlozi učitelja i stručnih suradnika za oblike podrške koja im je potrebna u radu s učenicima s teškoćama.

Tablica 8. Prikaz tema i kodova za istraživačko pitanje „Koji oblici podrške bi Vama bili potrebni u radu s učenicima s teškoćama?“

8. Istraživačko pitanje: „Koji oblici podrške bi Vama bili potrebni u radu s učenicima s teškoćama?“		
Izjave sudionika	Kodovi	Tema
<i>Ne znam</i>	Izjava se ne može kodirati	-
<i>Suradnja s roditeljima, manji broj učenika u razredu</i>	Suradnja s roditeljima Manji broj učenika u razredu	Suradnja s roditeljima
<i>Detaljna inicijalna procjena učenikovih sposobnosti, osobitosti školskog učenja, pažnje, samostalnosti, potrebe, interesa, vještina, predznanja. Posebni materijali za učenike s teškoćama.</i>	Inicijalna procjena Posebni materijali za učenike s teškoćama u razvoju	Inicijalna procjena Materijalna podrška (radni materijali)
<i>Više komunikacije s roditeljima</i>	Komunikacija s roditeljima	Suradnja s roditeljima
<i>Asistenti</i>	Asistenti	Pomoćnici u nastavi
<i>Edukacija</i>	Edukacija	Stručna usavršavanja
<i>Imam sve</i>	Imam sve	Nema potrebe za podrškom
<i>Više edukacija</i>	Više edukacija	Stručna usavršavanja
<i>Kvalitetne edukacije i radionice, zajednička suradnja s roditeljima i stručnom službom prilikom izrade kurikulumu, dobri primjeri iz prakse, materijali</i>	Edukacije i radionice Suradnja s roditeljima i stručnom službom prilikom izrade kurikulumu	Suradnja sa stručnom službom Suradnja s roditeljima

	Primjeri iz prakse Materijali	Stručna usavršavanja Materijalna podrška (radni materijali)
<i>Ne trebam podršku, zadovoljna sam suradnjom s učiteljima i stručnim suradnicima u mojoj školi, a i s roditeljima uspijevam naći zajednički jezik (koji se zove „dobrobit učenika“)</i>	Ne trebam podršku	Nema potrebe za podrškom
<i>Razredna vijeća komentiraju stanje i mislim da je to dovoljno.</i>	Razredna vijeća pokrivaju potrebu za podrškom	Nema potrebe za podrškom
<i>Mislim da imamo dobru podršku, ali da bi trebalo više stručnih suradnika u školama jer je opseg posla stručnog suradnika prevelik, a potrebe svakog sudionika obrazovanja i odgoja su važne.</i>	Više stručnih suradnika	Suradnja sa stručnom službom
<i>Detaljni opis teškoća učenika od strane stručnih suradnika i primjeri postupaka prilagodbe, koje mi možemo onda prilagoditi svakom učeniku kojemu je to potrebno.</i>	Detaljan opis teškoća učenika od strane stručnih suradnika i primjeri postupaka prilagodbe	Suradnja sa stručnom službom
<i>Izrada kurikuluma, pomoć u izradi testova, pitanja i oblika vrednovanja.</i>	Podrška u izradi kurikuluma, izradi testova, pitanja i vrednovanju	Podrška u izradi kurikuluma i vrednovanju
<i>Konkretni primjeri rada s učenicima s teškoćama, kvalitetne edukacije</i>	Primjeri rada s učenicima Kvalitetne edukacije	Stručna usavršavanja
<i>Roditelja i stručne službe</i>	Roditelji i stručna služba	Suradnja sa stručnom službom i roditeljima
<i>Pojedinačno pojašnjenje poteškoća određenog učenika od strane stručnih suradnika, što bi svakako bilo mnogo kvalitetnije kada bi omjer učenika i stručnjaka, a i učitelja bio bolji.</i>	Pojašnjenje teškoća od stručnih suradnika	Suradnja sa stručnom službom i roditeljima

<i>Međusobna suradnja roditelja i Škole te šire zajednice. Više stručnih usavršavanja na tu temu.</i>	Suradnja roditelja i škole Više stručnih usavršavanja	Suradnja s roditeljima i širom zajednicom Stručna usavršavanja
<i>Psihološka podrška, razgovori, primjeri iz prakse, konkretni primjeri umjesto teorije</i>	Psihološka podrška Primjeri iz prakse	Stručna podrška Stručna usavršavanja
<i>Sve navedeno</i>	Nije moguće kodirati odgovor	
<i>Sastanci s roditeljima, stručnom službom i roditeljima pojedinog učenika gdje bismo zajedno dogovorili što najbolje odgovara učeniku, više edukacija o učenicima s teškoćama, jasni i pregledni priručnici, primjeri iz prakse o radu s učenicima s teškoćama, povratna informacija o tome provodim li dobro individualizaciju, prilagode i inkluziju općenito.</i>	Sastanci s roditeljima i stručnom službom Više edukacija o učenicima s teškoćama Jasni i pregledni priručnici Primjeri iz prakse Povratna informacija	Suradnja sa stručnom službom i roditeljima Stručna usavršavanja Materijalna podrška (stručna literatura)
<i>Rad s učenicima s teškoćama je vrlo zahtjevan i odgovoran posao. Učitelj je taj koji ima vrlo važnu ulogu u radu s djecom s teškoćama u razvoju. Njegovo znanje, iskustvo, motivacija i volja bitni su čimbenici u odnosu i radu s takvim učenicima. Zato je vrlo važna potpora stručne službe škole, kao i omogućavanje profesionalnog razvoja učitelja kroz stjecanje novih kompetencija.</i>	Potporna stručne službe	Suradnja sa stručnom službom
<i>Asistent u nastavi</i>	Asistent u nastavi	Pomoćnici u nastavi
<i>Asistenti</i>	Asistenti	Pomoćnici u nastavi
<i>Veća uključenost osoba izvan škole ukoliko je učenik uključen u radionice kod psihologa</i>	Psihološka podrška za učenike	Stručna podrška

<i>Različiti didaktički materijali</i>	Adekvatni didaktički materijali pomažu u radu s učenicima s teškoćama u razvoju	Materijalna podrška (didaktički materijali)
<i>Edukacija s konkretnim primjerima</i>	Edukacije s konkretnim primjerima	Stručna usavršavanja
<i>Više gotovih materijala s prilagodbom sadržaja.</i>	Više gotovih materijala s prilagodbom sadržaja	Materijalna podrška (materijali s prilagodbom sadržaja)
<i>Imam sve oblike podrške koji su mi potrebni</i>	Imam sve potrebne oblike podrške	Nije potrebna podrška

Prema odgovorima sudionika na istraživačko pitanje „Koji oblici podrške bi Vama bili potrebni u radu s učenicima s teškoćama?“ nakon kodiranja jasno je da učitelji i stručni suradnici imaju veliku potrebu za raznim oblicima podrške. Jedan od oblika podrške za kojim učitelji imaju potrebu je **suradnja**, kako s roditeljima učenika, tako i sa stručnom službom i ostalim stručnjacima izvan škole (psiholog) te širom zajednicom. Potrebna je i podrška u **inicijalnoj procjeni, u izradi individualiziranog kurikuluma i vrednovanju** te „**materijalna podrška**“ koja uključuje stručnu literaturu, didaktična pomagala, pomoćnike u nastavi, prilagođene materijale. Više učitelja navodi potrebu za stručnim usavršavanjima.

Od ukupnog broja ispitanika, četvero ih navodi da nema potrebu za podrškom u radu s učenicima s teškoćama, a jedna izjava ne može se kodirati. U nastavku se nalaze prijedlozi tema i oblika edukacija za koje učitelji i stručni suradnici smatraju da bi im pomogle u radu i pridonijele unaprjeđivanju inkluzije učenika s teškoćama u razvoju.

Tablica 9. Prikaz tema i kodova za istraživačko pitanje „Molimo Vas da predložite TEME i OBLIKE edukacija za koje smatrate da bi Vam pomogle u radu i koje bi pridonijele unaprjeđivanju inkluzije učenika s teškoćama u razvoju.“

Istraživačko pitanje: „Molimo Vas da predložite TEME i OBLIKE edukacija za koje smatrate da bi Vam pomogle u radu i koje bi pridonijele unaprjeđivanju inkluzije učenika s teškoćama u razvoju.“		
Izjave sudionika	Kodovi	Tema
<i>Radionice na temu prepoznavanja pojedinih teškoća, prilagodbe sadržaja te grafičke prilagodbe.</i>	Iskustvene radionice o prilagodbama sadržaja te o teškoćama učenika	Edukacije s praktičnim radionicama (tema: vrste teškoća , prilagodba sadržaja)
<i>Ne znam</i>	Nema prijedloga	-
<i>Izrada materijala za učenike s teškoćama u učenju i nemogućnošću savladavanja minimuma ishoda. Uloga pomagača u nastavi.</i>	Edukacije o izradi materijala za učenike s teškoćama u razvoju u svrhu savladavanja ishoda Edukacije o pomoćnicima u nastavi	Edukacije s praktičnim radionicama (tema: izrada materijala za učenike s teškoćama u razvoju)
<i>Edukacija</i>	Nema prijedloga	-
<i>Ne znam</i>	Nema prijedloga	-
<i>Primjer listića iz istog gradiva ali razrađen na više načina tako da svaki listić ima prilagodbu za različitu teškoću. Bilo bi dobro vidjeti razliku u pristupu za različite teškoće.</i>	Edukacije s primjerima istog nastavnog sadržaja prilagođenog za više učenika s različitim teškoćama u razvoju	Edukacije s praktičnim radionicama (tema: kako prilagoditi nastavni sadržaj s obzirom na teškoće učenika)
<i>Rad s učenicima, prepoznavanje problema s kojima se susreću, vrste pomoći učenicima s poteškoćama, upoznavanje dokumenta Smjernice....</i>	Edukacije o tome kako učitelji mogu odgovoriti na svakodnevne izazove i biti podrška učenicima Edukacije o upoznavanju s dokumentom Smjernice za rad s učenicima s teškoćama	Edukacije s praktičnim radionicama (tema: prepoznavanje poteškoća i pružanje podrške; upoznavanje dokumenta Smjernice)
<i>Radionice o primjeni Smjernica, radionice o izradi dobrog</i>	Edukacije s iskustvenim radionicama o primjeni	Edukacije s praktičnim

<i>individualiziranog kurikuluma, inicijalno (i ostalo) vrednovanje učenika s teškoćama</i>	dokumenta Smjernice za rad s učenicima s teškoćama Edukacije o tome kako izraditi dobar individualizirani kurikulum Edukacije o inicijalnom (i ostalom) vrednovanju učenika s teškoćama	radionicama (tema: primjena Smjernica; izrada individualiziranog kurikuluma; inicijalno (i ostalo) vrednovanje učenika s teškoćama u razvoju)
<i>Usvajanje raznih vještina koje bih mogli prenositi učenicima . Konkretnih i korisnih vještina. Nadala sam se kako će "Škola za život " sadržavati tako nešto, a sve se svelo na prodaju tableta (kompjutera) i još više administracije.</i>	Izjava se ne može kodirati, navodi se usvajanje konkretnih i korisnih vještina koje će se prenositi učenicima, ali nije navedeno o koje su to vještine	
<i>Ništa</i>	Nema prijedloga	Nema prijedloga
<i>Radionice i predavanja u kojima bismo mi osjetili kako je biti učenik s teškoćom, nešto poput predavanja Marka Fereka koji je u potpunosti uspio približiti s čime se sve nosi osoba s ADHD-om ili radionice IRCIS-a koje su odlično osmišljene i razrađene i mogu se mijenjati s obzirom na dob, sadržaj i ishod.</i>	Edukacije s radionicama o tome kako je biti u ulozi učenika s teškoćama u razvoju	Edukacije s praktičnim radionicama (tema: staviti se u ulogu učenika s teškoćama)
<i>Kako najbolje prilagoditi nastavni proces učenicima s teškoćama i koja je granica u postavljanju ishoda.</i>	Edukacije s radionicama o tome kako najbolje prilagoditi nastavni proces i postaviti ishode	Edukacije s praktičnim radionicama (tema: prilagodba ishoda i nastavnog procesa)
<i>Vrednovanje učenika s teškoćama, razlika individualizacije i prilagodbe sadržaja.</i>	Edukacije o vrednovanju učenika s teškoćama te razlikovanju individualizacije i prilagodbe	Edukacije (tema: vrednovanje učenika s teškoćama, razlika između individualizacije postupaka i prilagodbe sadržaja)

<i>Teškoće u razvoju, suradnja s roditeljima, nepoželjna ponašanja, depresija i anksioznost kod djece</i>	Edukacije o teškoćama u razvoju općenito, o suradnji s roditeljima, nepoželjnim ponašanjima, depresiji i anksioznosti kod učenika	Edukacije (tema: teškoće u razvoju, suradnja s roditeljima, nepoželjna ponašanja, depresija i anksioznost)
Kreativne radionice	Kreativne radionice	Kreativne radionice
<i>Praktične radionice za rad s učenicima s teškoćama koje bi vodili obrazovani stručnjaci za određeno područje; uključivanje upoznavanja s IK kao dio metodološkog obrazovanja na fakultetima /odsjecima fakulteta pedagoškog smjera.</i>	Praktične radionice o individualiziranom kurikulumu	Edukacije s praktičnim radionicama (tema: izrada individualiziranog kurikuluma)
<i>Pisanje programa po koracima, podrška za rad s učenicima s teškoćama, vrednovanje učenika s teškoćama, nastavne metode i oblici rada za učenike s teškoćama...</i>		Edukacije s praktičnim radionicama (tema: vrednovanje učenika s teškoćama)
<i>Radionice, okrugli stol. - podrška (psihološka) učiteljima koji rade s djecom sa poteškoćama - primjeri iz prakse (radionice, pristupi, kurikulum, smjernice za svaki predmet)</i>	Psihološka podrška učiteljima Radionice o individualiziranom kurikulumu, primjeri iz prakse Smjernice za svaki predmet	Psihološka podrška učiteljima Edukacije s praktičnim radionicama, okrugli stol (tema: izrada individualiziranog kurikuluma, primjeri iz prakse, Smjernice za svaki predmet)
<i>Sve navedeno</i>	Nema prijedloga	
<i>Teme edukacija: teškoće učenika općenito, prilagodba sadržaja i individualizacija postupaka u nastavnom procesu, vrednovanje, rad s roditeljima, vođenje nastave, mentalno zdravlje, inkluzija Oblici: online ili fizički</i>	Edukacije o teškoćama učenika, prilagodbi sadržaja i individualizaciji postupaka, o vrednovanju, suradnji s roditeljima, mentalnom zdravlju i inkluziji	Edukacije s praktičnim radionicama, online edukacije (tema: teškoće učenika, prilagodba sadržaja i individualizacija)

		postupaka, vrednovanje, suradnja s roditeljima, vođenje nastave, mentalno zdravlje, inkluzija)
<i>Edukacija učitelja je vrlo važna, a pogotovo uz konkretne primjere i pružanje pomoći u rješavanju problema koji se pojavljuju u radu s učenicima s teškoćama u razvoju. Prijedlog tema: Djeca s teškoćama i izazovi obrazovne prakse Vrednovanje učenika s teškoćama Inkluzija učenika s teškoćama u redovni školski sustav Učenici s teškoćama u ponašanju ADHD Autizam Suradnja s roditeljima učenika s poteškoćama Suradnja škole i drugih institucija</i>	Edukacije o teškoćama učenika, o izazovima obrazovne prakse, vrednovanju, inkluziji, teškoće u ponašanju, ADHD, autizam, suradnja s roditeljima i drugim institucijama	Edukacije s praktičnim radionicama, online edukacije (tema: teškoće učenika, izazovi u inkluzivnom obrazovanju, poremećaji u ponašanju, ADHD, autizam, suradnja s roditeljima i drugim institucijama), vrednovanje
<i>Kako uspješno podučavati učenike s teškoćama, a pritom ne zanemariti učenike po redovnom programu i sve to u 45 min.</i>	Poučavanje učenika s teškoćama	Edukacija s praktičnim radionicama o inkluzivnom poučavanju
<i>Ne znam. Na žsv-u svaki put bude nešto o tome tako da je većina toga pokrivena.</i>	Nema prijedloga edukacija	
<i>Oblik radionice s temom Trening kontrole impulzivnosti</i>	Trening kontrole impulzivnosti	Edukacija s praktičnim radionicama o kontroli impulzivnosti
<i>Različiti modeli, slike, slagalice, križaljke i slično</i>	Modeli, slike, slagalice, križaljke i slično	Praktični primjeri za rad s učenicima s teškoćama
<i>Primjeri izrade individualiziranog kurikula. Modeli početnih procjena.</i>	Izrada individualiziranog kurikuluma i početna procjena učenika	Edukacija o izradi individualiziranog kurikuluma i

		inicijalnoj procjeni učenika
<i>Nemam komentara</i>	Nema prijedloga edukacija	
<i>Nemam prijedlog</i>	Nema prijedloga edukacija	
<i>Nemam prijedlog</i>	Nema prijedloga edukacija	

Učitelji i stručni suradnici iskazali su veliku potrebu za daljnjim stručnim usavršavanjem u radu te naveli brojne teme koje ih zanimaju. Za većinu tema odgovarala bi edukacija s uključenim praktičnim i iskustvenim radionicama. Teme o kojima učitelji i stručni suradnici žele više saznati su: **teškoće u razvoju kod učenika** (kako ih prepoznati i pružiti adekvatnu podršku) i **nepoželjna ponašanja učenika, poremećaji u ponašanju i općenito mentalno zdravlje učenika**. Žele sudjelovati na radionicama u kojima bi bili stavljeni u **ulogu učenika s teškoćama** i radionicama o **kontroli impulzivnosti**. Osim navedenog, sudionici istraživanja žele naučiti napraviti **kvalitetniju inicijalnu procjenu** učenika s teškoćama, izraditi **dobar individualizirani kurikulum** te **kvalitetnije primjenjivati Smjernice** za rad s učenicima s teškoćama. Sudionici istraživanja žele **bolju suradnju s roditeljima, stručnom službom i širom društvenom zajednicom** te navode **potrebu za psihološkom podrškom**, kako njima samima, tako i učenicima. Sve to potrebno im je kako bi unaprijedili vođenje nastave te bili spremni za izazove u inkluzivnoj školi.

10. Zaključna rasprava

Za potrebe diplomskog rada primjenog anonimnog „*Anketnog upitnika Osnaživanje učitelja za inkluzivno obrazovanje*“ provedeno je kombinirano istraživanje koje se sastoji od kvantitativnog i kvalitativnog dijela. U kvantitativnom dijelu podaci su obrađeni deskriptivnom statistikom, a u kvalitativnom dijelu tematskom analizom podataka za pitanja otvorenog tipa. Cilj istraživanja bio je ispitati koji čimbenici pozitivno utječu na osnaživanje učitelja za inkluzivno obrazovanje u jednoj zagrebačkoj osnovnoj školi iz perspektive učitelja i stručnih suradnika. Tema istraživanja je osnaživanje učitelja i utjecaj Smjernica za rad s učenicima s teškoćama u razvoju (MZO, 2021). Istraživački problem ovog rada usmjeren je na učiteljska uvjerenja o inkluzivnom obrazovanju te njihovom osobnom doprinosu razvoju svih učenika u inkluzivnoj školi. Kriteriji istraživanja bili su da su sudionici zaposleni u odabranoj školi kao učitelji ili stručni suradnici. U istraživanju je sudjelovalo 32 ispitanika, 29 ženskog spola i 3 muškog spola različite dobi i godina radnog iskustva. Od ukupnog broja ispitanika, svi su bili učitelji/učiteljice osim jednog stručnog suradnika/stručne suradnice.

Kvalitativna interpretacija nalaza istraživanja pokazuje kako učitelji i stručni suradnici poimaju Smjernice kao dokument, metodologiju rada, upute, zakonske osnove, priručnik i okvir. Učitelji i stručni suradnici navode kako su Smjernice pomoć i podrška učenicima, učiteljima, stručnim suradnicima i ravnateljima te kako pospješuju planiranje, realizaciju i vrednovanje nastavnog procesa, donose primjere individualiziranih postupaka, prilagodbe sadržaja i individualiziranih kurikuluma, donose zakonske osnove, strategije poučavanja, pomažu učiteljima bolje razumjeti poteškoće kod učenika te pomažu prilikom procjene učenika. Interpretacija nalaza istraživanja pokazuje da Smjernice pomažu učiteljima i stručnim suradnicima prilikom izrade pedagoške dokumentacije, planiranja individualizacije u nastavi te u boljem razumijevanju razvojnog procesa učenika s teškoćama u razvoju. Nadalje, poglavlje Smjernica *Razvojne osobitosti učenika s teškoćama* pomaže im u razumijevanju razvojnih osobitosti učenika s teškoćama te osnaživanju učitelja za diferencirano poučavanje u inkluzivnoj školi. Neki od najčešćih postupaka individualizacije i/ili prilagodbe koje sudionici istraživanja koriste u radu su: zorno predočavanje apstraktnih zadataka, izrada prilagođenih materijala, zanemarivanje pogrešaka nastalih zbog govorno-jezičnih teškoća tijekom vrednovanja, motivacija, dinamična nastava, vizualna podrška, učenje kroz igru, usmjeravanje pažnje, prilagodba prostora i radnog mjesta, prilagodba zahtjeva, izmjena aktivnosti, prilagodba govora učitelja i podrška vršnjaka. Sudionicima istraživanja dokument Smjernice pomažu i prilikom odabira stručne

terminologije, izradi i primjeni individualiziranog kurikulumuma (IK) te u odabiru postupaka individualizacije i/ili prilagodbe sadržaja.

Prijedlozi za unaprjeđivanje Smjernica usmjereni su na jasnije tumačenje razlika individualizacije i prilagodbe te na više konkretnih primjera. Sudionici istraživanja iskazali su veliku potrebu za sljedećim oblicima podrške: suradnja, kako s roditeljima učenika, tako i sa stručnom službom i ostalim stručnjacima izvan škole (psiholog) te širom zajednicom; podrška u inicijalnoj procjeni, u izradi individualiziranog kurikulumuma i vrednovanju te „materijalna podrška“ koja uključuje stručnu literaturu, didaktična pomagala, pomoćnike u nastavi i prilagođene materijale. Učitelji i stručni suradnici navode kako samoinicijativno čitaju stručnu literaturu o teškoćama u razvoju (ADHD, poremećaj iz spektra autizma), literaturu o socijalnim kompetencijama, Smjernice za rad s učenicima s teškoćama, pravilnike i ostale stručne članke i priručnike o djeci s teškoćama u razvoju. Osim navedenog, sudjeluju u edukacijama o djeci s teškoćama u razvoju organizirane na razini učiteljskih vijeća, županijskih stručnih vijeća, Agencije za odgoj i obrazovanje, Ministarstva obrazovanja, znanosti i mladih te edukacije koje organiziraju izdavačke kuće.

Učitelji i stručni suradnici iskazali su veliku potrebu za daljnjim jačanjem stručnih kompetencija putem stručnih usavršavanja, u radu su naveli teme koje ih dodatno interesiraju: teškoće u razvoju kod učenika (kako ih prepoznati i pružiti adekvatnu podršku) i nepoželjna ponašanja učenika, poremećaji u ponašanju i općenito mentalno zdravlje učenika. Žele sudjelovati u radionicama gdje bi bili stavljeni u „cipele“ učenika s teškoćama te radionicama o samokontroli impulzivnosti kod učenika razreda. Osim navedenog, sudionici istraživanja žele naučiti izraditi kvalitetniju inicijalnu procjenu učenika s teškoćama, izraditi dobar Individualizirani kurikulum (IK) te još kvalitetnije primjenjivati Smjernice za rad s učenicima s teškoćama. Sudionici istraživanja žele dobru suradnju s roditeljima, stručnom službom i širom društvenom zajednicom te navode potrebu za psihološkom podrškom, kako njima samima, tako i učenicima u školi.

Na temelju provedenog istraživanja namjera autorice Diplomskog rada je predstaviti rezultate na sjednici Učiteljskog vijeća te kreirati Akcijski plan u kojem će učitelji predložiti konkretne oblike i teme od njihovog posebnog interesa.

Obrazovanje djece s teškoćama u razvoju je izazov za sve, kako u svijetu, tako i u Hrvatskoj. Iako je porasla svijest društva o diskriminaciji djece s teškoćama, za provedbu inkluzije važne su promjene na svim razinama (Igrić, 2015a), od predškolskog do visokoškolskog obrazovanja. Potrebno je da svaka odgojno-obrazovna ustanova osigura učenicima i studentima inkluzivni

dizajn u učenju i poučavanju koji uključuje materijalno-tehničku, kadrovsko-organizacijsku, psihološko-pedagošku, didaktičko-metodičku i socijalnu pripremljenost za odgoj i obrazovanje svih polaznika (Ivančić i Stančić, 2015). Svaki učenik može biti uspješan, ne postoje neuspješni učitelji i učenici nego samo oni učenici koji još uvijek nisu otkrili svoje sposobnosti i učitelji koji trebaju prilagoditi načine poučavanja svojim učenicima (Sekušak-Galešev, Stančić i Igrić, 2015). Uspješni učitelji razvijaju odnos prema učenju kao aktivnom i organiziranom procesu, a učenike usmjeravaju samokontroli učenja i poučavanja. Dobro upravljanje razredom rezultat je dobrih organizacijskih sposobnosti učitelja, sposobnosti planiranja rada i dobre didaktičke osposobljenosti (Briphy, 1983, prema Andrews i Lupert, 1993, prema Igrić, 2015c).

Ovo istraživanje, u skladu je s već provedenim istraživanjima navedenim u radu te potvrđuje da je u Hrvatskoj potrebno daljnje jačanje inkluzivne kulture u školama, inkluzivne pismenosti učitelja i stručnih suradnika te izgradnja sveobuhvatnog, mrežnog i međusobnog sustava podrške koji treba biti usklađen s potrebama svih učenika u školi (Ivančić i Stančić, 2013).

11. Popis literature

1. Batarelo Kokić, I., Vukelić, A. i Ljubić, M. (2009). *Mapiranje politika i praksi za pripremu nastavnika za inkluzivno obrazovanje u kontekstima socijalne i kulturalne raznolikosti*, Izvješće za Hrvatsku. SCIENTER & Centar za obrazovne politike, European Training Foundation.
2. Bjelanović Nimac, T. (2019). *Perspektiva i osnaživanje učitelja u inkluzivnoj školi* (Diplomski rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:185190>. (1.7.2024.)
3. Booth, T., Ainscow, M (2002): *Index for Inclusion: developing learning and participation in schools*, CSIE, New Redland Building, Coldharbour lane, Frenchay, Bristol BS16 1 QU, UK.
4. Boras, A. (2019). *Samoprocjena kompetencija učitelja za rad s učenicima s teškoćama u razvoju* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:838726>
5. Bouillet, D. (2010). *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*, Zagreb, Školska knjiga.
6. Bouillet, D. i Bukvić, Z. (2015). Razlike u mišljenjima studenata i zaposlenih učitelja o obrazovnoj inkluziji učenika s teškoćama. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 51 (1), 9-23. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/141113>
7. Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*. 3. 77-101. 10.1191/1478088706qp063oa.
8. Češi, M. i Ivančić, Đ. (2019). *Izazovi učenja i poučavanja – hrvatski jezik i inkluzivni pristup*, Zagreb, Naklada Ljevak.
9. Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja. Narodne novine br. 63/08.
10. Dulčić, A. i Bakota, K. (2008). Stavovi učitelja povijesti redovnih osnovnih škola prema integriranim učenicima oštećena sluha i učenicima s poremećajima govorno - jezične komunikacije te specifičnim teškoćama u učenju. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 44 (2), 31-50. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/30715>
11. Grad Zagreb (2017). Priručnik za pomoćnike u nastavi/stručne komunikacijske posrednike. Grad Zagreb. Dostupno na: <https://pomocniciunastavi.com/>
12. Igrić, Lj., Kobetić, D. i Lisak, N. (2008). Evaluacija nekih oblika podrške edukacijskom uključivanju učenika s posebnim potrebama. *Dijete i Društvo*, 10(1/2): 179–195.

13. Igrić, Lj., Cvitković, D. i Wagner Jakab, A. (2009). Djeca s teškoćama učenja u interaktivnom sustavu obitelj-škola-vršnjaci. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 45 (1), 31-38. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/45634>
14. Igrić Lj. i suradnici (2015). *Osnove edukacijskog uključivanja: škola po mjeri svakog djeteta je moguća*, Zagreb: Školska knjiga
15. Igrić, Lj. (2015a): Uvod u inkluzivnu edukaciju. U: Igrić, Lj. i suradnici, *Osnove edukacijskog uključivanja. Škola po mjeri svakog djeteta je moguća* (str. 3-52). Zagreb, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Školska knjiga.
16. Igrić, Lj. (2015b): Odgojno-obrazovna praksa i različitost. U: Igrić, Lj. i suradnici, *Osnove edukacijskog uključivanja. Škola po mjeri svakog djeteta je moguća* (str. 75-122). Zagreb, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Školska knjiga.
17. Igrić, Lj. (2015c): Škola i upravljanje procesima inkluzije. U: Igrić, Lj. i suradnici, *Osnove edukacijskog uključivanja. Škola po mjeri svakog djeteta je moguća* (str. 123-158). Zagreb, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Školska knjiga.
18. Igrić, Lj. (2015d): Inkluzivna edukacija, hrvatski kontekst, istraživanja i programi potpore. U: Igrić, Lj. i suradnici, *Osnove edukacijskog uključivanja. Škola po mjeri svakog djeteta je moguća* (str. 295-338). Zagreb, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Školska knjiga.
19. Ivančić, Đ. (2010). *Diferencirana nastava u inkluzivnoj školi – procjena, poučavanje i vrednovanje uspješnosti učenika s teškoćama*. Zagreb: Alka Script.
20. Ivančić, Đ., Stančić, Z. (2013). Stvaranje inkluzivne kulture škole. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49 (2), 139-157.
21. Ivančić, Đ., Stančić, Z. (2015): Razlikovni pristup u inkluzivnoj školi. U: Igrić, Lj. i suradnici, *Osnove edukacijskog uključivanja. Škola po mjeri svakog djeteta je moguća* (str. 159-203). Zagreb, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Školska knjiga.
22. Jurić, V. (2007). Kurikulum suvremene škole. U V. Previšić (ur.), *Kurikulum. Teorije – Metodologija – Sadržaj – Struktura*. Zagreb: Školska knjiga.
23. Kennedy, C. H., Shukla, S., & Fryxell, D. (1997). Comparing the Effects of Educational Placement on the Social Relationships of Intermediate School Students with Severe Disabilities. *Exceptional Children*, 64(1), 31-47.
<https://doi.org/10.1177/001440299706400103>

24. Kielblock, S., & Woodcock, S. (2023). Who's included and Who's not? An analysis of instruments that measure teachers' attitudes towards inclusive education. *Teaching and Teacher Education*, 122, 103922. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2022.103922>
25. Kiš-Glavaš, L., Ljubić, M. i Jelić, S. (2003). Stavovi ravnatelja srednjih škola prema edukacijskoj integraciji. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 39 (2), 137-146. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/11597>
26. Kohrt, P., Gresch, C. & Mahler, N. (2021). Die soziale Integration von Schülerinnen und Schülern mit sonderpädagogischem Förderbedarf an allgemeinen Schulen und Förderschulen: Die Rolle individueller und klassenbezogener Kompetenzen. *Zeitschrift für Erziehungswissenschaft* 24(1), 1205–1229. <https://doi.org/10.1007/s11618-021-01031-6>
27. Kostelnik, M. J., Onaga, E., Rohde, B., Whiren, A. (2004). *Djeca s posebnim potrebama*. Zagreb: Educa.
28. Kovač, V. B., & Vaala, B. L. (2019). Educational inclusion and belonging: a conceptual analysis and implications for practice. *International Journal of Inclusive Education*, 25(10), 1205–1219. <https://doi.org/10.1080/13603116.2019.1603330>
29. Kranjčec Mlinarić, J., Žic Ralić, A. i Lisak, N. (2016). Promišljanje učitelja o izazovima i barijerama inkluzije učenika s poteškoćama u razvoju. *Školski vjesnik*, 65 (Tematski broj), 233-247. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/160178>
30. Kudek Mirošević, J., Jurčević-Lozančić, A. (2014). Stavovi odgojitelja i učitelja o provedbi inkluzije u redovitim predškolskim ustanovama i osnovnim školama. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 50(2), 17-29.
31. Kudek Mirošević, J. i Granić, M. (2014.) *Uloga edukacijskog rehabilitatora – stručnog suradnika u inkluzivnoj školi*. Zagreb, Alfa.
32. Markić, T. (2024). *Stavovi učitelja redovnih osnovnih škola prema inkluziji učenika s teškoćama u razvoju na području grada Vinkovaca* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:788113>
33. Mijatović, A. (1996). Usustavljanje razvoja obrazovanja. *Društvena istraživanja*, 5 (1 (21)), 3-22. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/32196>
34. Mijatović, A. (1999), Ishodišta i odredišta suvremene pedagogije. U: Mijatović, A. (ur.), *Osnove suvremene pedagogije* (16-36). Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor
35. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa (2009). Pravilnik o broju učenika u redovitom i kombiniranom razrednom odjelu i odgojno-obrazovnoj skupini u osnovnoj

- školi. *Narodne novine*, 124/2009; 73/2010. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_10_124_3065.html
36. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2014). Pravilnik o postupku utvrđivanja psihofizičkog stanja djeteta, učenika te sastavu stručnih povjerenstava. *Narodne novine*, 67/2014; 63/2020. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_06_67_1279.html
37. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2015). Pravilnik o osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju. *Narodne novine*, 24/2015. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_03_24_510.html
38. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2021). Smjernice za rad s učenicima s teškoćama u razvoju. <https://mzo.gov.hr/vijesti/smjernice-za-rad-s-ucenicima-s-teskocama/4450>
39. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2024a). Odluka o donošenju Posebnoga nastavnog programa za osnovnu i srednju školu za učenike s teškoćama u razvoju. *Narodne novine*, 42/24a. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2024_04_42_742.html
40. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2024a). Odluka o donošenju Posebnoga nastavnog programa za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnoga života i rada za učenike s teškoćama u razvoju i Posebnoga nastavnog programa za stjecanje kompetencija u aktivnostima svakodnevnoga života i rada za učenike s poremećajem iz spektra autizma za osnovnu školu. *Narodne novine*, 42/24b. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/full/2024_04_42_743.html
41. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih (2024a). Pravilnik o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima. *Narodne novine*, 85/2024-1482 https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2024_07_85_1482.html
42. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih (2024b). Pravilnik o pedagoškoj dokumentaciji i evidenciji te javnim ispravama u školskim ustanovama. *Narodne novine*, 98/2024-1747 https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2024_08_98_1747.html
43. Nacionalni okvirni kurikulum (2011). Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.
44. Ovčar, I. (2019). *Kompetentnost budućih učitelja za rad s djecom s teškoćama u razvoju* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:056188>

45. Ožbolt, A. (2022). *Stavovi i znanja učitelja o planiranju i provedbi redovitog programa uz individualizirane postupke* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:855689>
46. Pantić, N. (2008). *Tuning teacher education in the Western Balkans*. Belgrade: Centre for Education Policy
47. Pit-ten Cate, I. M., Markova, M., Krischler, M., i Krolak-Schwerdt, S. (2018). Promoting Inclusive Education: The Role of Teachers' Competence and Attitudes. *Insights into Learning Disabilities*, 15(1), 49-63.
48. Schell, C. S., Dignath, C., Kleen, H., John, N. & Kunter, M (2024). Judging a book by its cover? Investigating pre-service teacher's stereotypes towards pupils with special educational needs. *Teaching and Teacher Education*, 142, <https://doi.org/10.1016/j.tate.2024.104526>
49. Sebba, J. i Sachdev, D. (1997). *What Works in Inclusive Education?*. Barnardo's: Barkingside.
50. Sekušak-Galešev, S., Stančić, Z. i Igrić, Lj. (2015): Škola za sve, razvrstavanje učenika i čimbenici učenja. U: Igrić, Lj. i suradnici, *Osnove edukacijskog uključivanja. Škola po mjeri svakog djeteta je moguća* (str. 203-248). Zagreb, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Školska knjiga.
51. Shaw A. (2017). Inclusion: the role of special and mainstream schools. *British Journal of Special Education*, 44(3): 292–312. <https://doi.org/10.1111/1467-8578.12181>
52. Sikirić, D., Novak, T., Kiš Glavaš, L., Runjić, T., Milković, M., Mašić Fabac, V. i Miholić, D. (2023) Usklađivanje nacionalnog zakonodavstva s konvencijom o pravima osoba s invaliditetom. U: Miholić, D., Mirić, M. (ur.) *Usklađivanje nacionalnog zakonodavstva s konvencijom o pravima osoba s invaliditetom: Prikaz rezultata istraživanja iz projekta Platforma 50+* (pp. 7). Sveučilište u Zagrebu. Edukacijsko rehabilitacijski fakultet.
53. Skočić Mihić, S., Gabrić, I. i Bošković, S. (2016). Učiteljska uvjerenja o vrijednostima inkluzivnog obrazovanja. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 52 (1), 30-41. <https://doi.org/10.31299/hrri.52.1.3>
54. Stančić, Z., Kiš-Glavaš, L. i Igrić, Lj. (2001). Stavovi učitelja prema poučavanju kao determinanta njihove spremnosti za dodatno stručno usavršavanje. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 37(2): 143–152. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/12480>

55. Stančić, Z., Frey Škrinjar, J. Ljubešić, M, Car, Ž. (2011). Multidisciplinary Collaboration and ICT Services for People with Complex Communication Needs. MIPRO proceedings from 34th International Convention. Microelectronics, Electronic and Electronic Technology/MEET, "Grid and Visualization Systems" (str.265-271), Biljanović, P., Skala, K. (ur). 23.-27.05.2011. Opatija: Croatian Society for International and Communication Technology, Electronics and Microelectronics-MIPRO.
56. Stančić, Z., Horvatić, S., Nikolić, B. (2011). Neki aspekti percipirane kompetencije za ulogu učitelja u inkluzivnoj školi. Zbornik radova 5. Međunarodne konferencije o naprednim i sustavnim istraživanjima „Škola, odgoj i učenje za budućnost“, 343-354., Zagreb, Sveučilište u Zagrebu
57. Stančić, Z. i Pinjatela R. (2023) Asistivna tehnologija iz perspektive stručnjaka. U: Miholić, D., Mirić, M. (ur.) *Asistivna tehnologija u 21. stoljeću – primjena i perspektive: Prikaz rezultata istraživanja iz projekta Platforma 50+* (pp. 43-68). Sveučilište u Zagrebu. Edukacijsko rehabilitacijski fakultet.
58. Škvorc, J. (2023). *Smjernice za rad s učenicima s teškoćama u razvoju iz perspektive učitelja*. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet. Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, Diplomski rad
59. Urton, K., Wilbert, J., Krull, J., and Hennemann, T. (2023). Factors explaining teachers' intention to implement inclusive practices in the classroom: Indications based on the theory of planned behaviour. *Teaching and Teacher Education*. 132.
60. Zagorec, A. (2018). *Kompetencije učitelja za rad s djecom s teškoćama u razvoju* (Diplomski rad). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet. Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:147:502361>
61. Zakon o edukacijsko-rehabilitacijskoj djelatnosti (NN 124/11, 16/19)
62. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (Narodne novine broj 87/2008; 86/2009; 92/2010; 105/2010; 90/2011; 5/2012; 16/2012; 86/2012; 126/2012; 94/2013; 152/14; 07/17; 48/18; 98/19; 64/20; 151/22; 155/23)
63. Zakon o osobnoj asistenciji (Narodne novine broj 71/2023)
64. Žic Ralić, A. i Ljubas, M. (2013). Prihvaćenost i prijateljstvo djece i mladih s teškoćama u razvoju. *Društvena istraživanja*, 22 (3), 435-453. <https://doi.org/10.5559/di.22.3.03>
65. Žic Ralić, A. (2014) Vršnjaci i djeca s teškoćama. U: Igrić, Lj., Fulgosi-Masnjak, R., Wagner Jakab, A. (ur.) *Učenik s teškoćama između škole i obitelji*. Centar inkluzivne potpore IDEM, Zagreb, 41-56.

66. Žic Ralić, A., Pintarić Mlinar, Lj. i Hrastinski, I. (2023) Povezanost između samostalnosti djece s teškoćama u razvoju, njihovih socijalnih i emocionalnih kompetencija, roditeljskog ponašanja i obiteljskih aktivnosti. U: Miholić, D., Mirić, M. (ur.) *Mapiranje sastavnica neovisnog življenja: Prikaz rezultata istraživanja iz projekta Platforma 50+* (pp. 7-28). Sveučilište u Zagrebu. Edukacijsko rehabilitacijski fakultet.
67. Žic Ralić, A., Trzija, K. (2023). Socijalne i emocionalne kompetencije i obiteljske aktivnosti djece s ADHD-om. *Tematski zbornik, II dio, XIV Međunarodno naučno-stručna konferencija „Unapređenje kvalitete života djece i mladih”*, 23.-25.06.2023., Drač, Albanija, Udruženje za podršku i kreativni razvoj djece i mladih i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilišta u Tuzli, Tuzla, str. 69-83.

12. Prilozi

12.1. Suglasnost za sudjelovanje učitelja i stručnih suradnika škole u istraživanju

Datum i mjesto: _____

Istraživač: _____

Sudionik: _____

Prije svega, želimo Vam zahvaliti na Vašem odazivu za sudjelovanje u ovom istraživanju!

Naglašavamo kako je osnovno polazište u osmišljanju i provedbi ovog istraživanja uvažavanje Vaše perspektive i mišljenja te dobivanje uvida u Vaše iskustvo vezano uz temu istraživanja! Cilj ovog kvalitativnog istraživanja usmjeren je na informiranost, iskustvo primjene (rad s učenicima s teškoćama i izrada individualiziranog kurikulumu) te na **prijedloge za unapređivanje inkluzivnog obrazovanja u našoj školi** primjenom Smjernica za rad s učenicima s teškoćama.

PRAVA SUDIONIKA ISTRAŽIVANJA

- sudioniku istraživanja pripadaju sva prava i zaštita temeljem Etičkog kodeksa Odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju (Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, 2006)
- tijekom i nakon provedbe istraživanja jamči se anonimnost podataka te korištenje prikupljenih informacija isključivo za potrebe istraživanja

Odgovornost istraživača u istraživanju:

- istraživači se obvezuju na poštivanje svih načela Etičkog kodeksa Odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju (Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, 2006)
- istraživači se obvezuju da će posebno brinuti o osiguranju anonimnosti te korištenju prikupljenih informacija jedino za potrebe ovog istraživanja
- istraživač će postavljati pitanja vezana isključivo uz temu i cilj istraživanja

Vaše mišljenje i preporuke su iznimno važne za dobivanje novih uvida i saznanja vezano uz temu istraživanja, ostvarenje potrebnih pozitivnih promjena i kreiranje preporuka za buduće stručnjake.

Molimo Vas odaberite na koji način želite ispuniti Anketni upitnik.

- a) Putem poveznice online
- b) Olovka i papir

Unaprijed zahvaljujemo!

Sudionik istraživanja

Istraživač

12.2. Anketni upitnik – Osnajivanje učitelja za inkluzivno obrazovanje

Pred Vama se nalazi Anketni upitnik "Osnajivanje učitelja za inkluzivno obrazovanje". Svrha istraživanja je dobiti uvid u kompetencije učitelja za poučavanje u inkluzivnim razredima. Upitnik je anoniman, a dobiveni podaci koristit će se u svrhu izrade diplomskog rada. Upitnik se sastoji od četiri dijela. Molimo da odgovorite iskreno na svako pitanje jer su nam Vaša mišljenja jako važna. Prvi dio upitnika odnosi se na opće podatke o školi i učiteljima.

Hvala Vam što se odlučili ispuniti ovaj anketni upitnik i pridonijeti našem istraživanju!

POJMOVNIK

Inkluzivno obrazovanje temelji se na pravu kvalitetnoga obrazovanja svih učenika podjednako što znači da omogućuje djeci/učenicima s teškoćama da, prema svojim sposobnostima i mogućnostima te interesima, sudjeluju i surađuju s drugom djecom/učenicima. Stoga zahtijeva stvaranje uvjeta u našim školama za zadovoljavanje različitih odgojno-obrazovnih potreba svakog učenika i omogućuje svim učenicima da uče zajedno. Umjesto prilagođavanja učenika obrazovnom sustavu, naglasak se stavlja na stvaranje promjena u obrazovnom sustavu, kako bi sustav bio primjeren odgojno-obrazovnim potrebama svakog učenika.

Učenici s teškoćama su prema Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19, 64/20, 151/22; 155/23) su:

1. učenici s teškoćama u razvoju,
2. učenici s teškoćama u učenju, problemima u ponašanju i emocionalnim problemima,
3. učenici s teškoćama uvjetovanim odgojnim, socijalnim, ekonomskim, kulturalnim i jezičnim čimbenicima.

OPĆI PODACI

1. Spol:
 - a) Muško
 - b) Žensko
 - c) Ne želim se opredijeliti
2. Koliko imate godina?
 - a) <20
 - b) 20-30
 - c) 31-40
 - d) 41-50
 - e) 51-60
 - f) >60

3. Odaberite radno mjesto na kojem ste zaposleni.
- a) učitelj
 - b) stručni suradnik
4. Godine radnog iskustva na radnom mjestu učitelja/stručnog suradnika (odaberite samo jedan odgovor).
- a) do 5 godina
 - b) od 5 do 10 godina
 - c) od 10 do 20 godina
 - d) od 20 do 30 godina
 - e) preko 30 godina
5. Odaberite razred/razrede u kojima poučavate (možete odabrati više odgovora).
- a) 1
 - b) 2
 - c) 3
 - d) 4
 - e) 5
 - f) 6
 - g) 7
 - h) 8
 - i) PRO
 - j) stručni suradnik
6. Poučavate li učenike s teškoćama? Ako ste stručni suradnik, pitanje se odnosi na neposredni rad s učenicima.
- a) da
 - b) ne
7. Ako je odgovor u prethodnom pitanju „DA“, navedite s kojim ste se teškoćama učenika susretali u svom radu.
-
8. Jeste li u posljednjih godinu dana proučavali stručnu literaturu o učenicima s teškoćama u razvoju?
- a) Da
 - b) Ne
9. Ako je odgovor u prethodnom pitanju „DA“, navedite naslove literature koju ste proučavali.

10. Jeste li do sada sudjelovali na edukacijama o radu s učenicima s teškoćama u razvoju?

- a) Da
- b) Ne

11. Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje bio „DA”, molimo Vas da navedete nazive edukacija na kojima ste sudjelovali te tko ih je organizirao.

INFORMIRANOST UČITELJA/STRUČNIH SURADNIKA O SMJERNICAMA ZA RAD S UČENICIMA S TEŠKOĆAMA

Drugi dio upitnika odnosi se na Vašu informiranost o dokumentu Smjernice za rad s učenicima s teškoćama. Molimo Vas da iskreno odgovorite na ova pitanja kako bi se dobio uvid u Vašu informiranost.

12. Jeste li do sada čuli za dokument Smjernice za rad s učenicima s teškoćama?

- a) Da
- b) Ne

13. Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje bio „DA“, molimo Vas da ukratko opišite što su to Smjernice za rad s učenicima s teškoćama.

14. Tko Vam je spomenuo taj dokument, kako ste za njega saznali (možete odabrati više odgovora)?

- a) Kolega učitelj
- b) Stručni suradnik pedagog
- c) Stručni suradnik psiholog
- d) Stručni suradnik edukacijski rehabilitator
- e) Preko edukacija izvan škole (Agencija za odgoj i obrazovanje, Županijsko stručno vijeće...)
- f) Preko društvenih mreža
- g) Ostalo: _____

ISKUSTVO UČITELJA/STRUČNIH SURADNIKA U KORIŠTENJU SMJERNICA ZA RAD S UČENICIMA S TEŠKOĆAMA

Treći dio upitnika odnosi se na Vaše iskustvo s korištenjem Smjernica. Molimo Vas da iskreno odgovorite na pitanja kako bi se dobio uvid u Vaše iskustvo primjene.

15. Koristite li Smjernice za rad s učenicima s teškoćama u svom radu?
- a) Da
 - b) Ne

Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje bio „Da“, molimo Vas da ispunite sljedeća pitanja kako bi se dobio uvid u Vaše iskustvo primjene Smjernica.

16. Koristite li „Smjernice“ za izradu Individualiziranog kurikulumu (IK) za učenike koji se školuju po redovitom programu uz individualizirane postupke i redovitom programu uz prilagodbu sadržaja i individualizirane postupke?
- a) Da
 - b) Ne

17. Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje bio „Da“, možete li napisati kako Vam Smjernice pomažu za izradu Individualiziranog kurikulumu (IK)?
-

18. Koristite li „Smjernice“ kako bi dobili uvid u razvojne osobitosti učenika s teškoćama?
- a) Da
 - b) Ne

19. Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje bio „Da“, možete li napisati kako Vam poglavlje Razvojne osobitosti učenika s teškoćama pomažu za izradu Individualiziranog kurikulumu?
-

20. Označite koje postupke individualizacije i/ili prilagodbe koristite u svakodnevnom radu (možete odabrati više odgovora).

- a) Izrada prilagođenih materijala
- b) Diferencijacija zadataka u vrednovanju
- c) Nizanje zadataka od jednostavnijih prema složenijima
- d) Produljivanje vremena za rješavanje zadataka ili smanjivanje broja zadataka
- e) Provjeravanje razumijevanja upute/zadatka
- f) Davanje usmene upute za rješavanje pisanog zadatka
- g) Zanimarivanje pogrešaka nastalih zbog govorno-jezičnih teškoća tijekom vrednovanja
- h) Univerzalni dizajn za učenje
- i) Pojednostavljeni riječnik
- j) Zorno predočavanje apstraktnih zadataka

21. Navedite koje još postupke individualizacije i/ili prilagodbe koristite u svakodnevnom radu.
-

22. Označite osobe s kojima surađujete prilikom izrade postupaka individualizacije i/ili prilagodbe programa.
- a) Roditelji učenika
 - b) Stručna služba škole
 - c) Vršnjaci učenika
 - d) Članovi razrednog vijeća
 - e) Ostalo _____

MIŠLJENJE I PREPORUKE UČITELJA/NASTAVNIKA

Četvrti dio upitnika odnosi se na Vaše mišljenje o Smjernicama i na Vaše preporuke za njihovo unaprjeđenje. Molimo Vas da iskreno odgovorite na ova pitanja.

23. Biste li rekli da Vam „Smjernice“ pomažu u radu s učenicima s teškoćama?
- a) Da
 - b) Ne

24. Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje bio „DA“, možete li nam reći kako Vam u Vašem radu pomažu Smjernice?
- _____

25. Što po Vašem mišljenju nedostaje u Smjernicama, a pomoglo bi Vam u radu s učenicima s teškoćama?
- _____

26. Koji oblici podrške bi Vama bili potrebni u radu s učenicima s teškoćama?
- _____

27. Molimo Vas da predložite TEME i OBLIKE edukacija za koje smatrate da bi Vam pomogle u radu i koje bi pridonijele unaprjeđivanju inkluzije učenika s teškoćama u razvoju. _____

Hvala Vam na sudjelovanju!